DACIA

magazin

Director fondator: Dr. Napoleon Săveseu

Nr. 61, octombrie 2009

142 de kosoni redați tezaurului dacic

EDITORIAL

Măria Sa *Indolența*

de Vladimir BRILINSKY

S-a mai scurs un an dintre cei 10, în care, Dacia Revival International Society, fundația condusă de către doctorul Napoleon Săvescu, a tras de mânecă autoritățile competente în legătură cu starea deplorabilă în care se găsesc cetățile dacilor din Munții Șureanu. Încă o zăpadă se așterne peste ruinele Sarmisegetusei Regia ascunzând de fapt sub imensitatea albă, rezultatul nesimțirii autorităților care ar fi trebuit să gestioneze acest sit măcar și numai pentru importanța sa covârșitoare în istoria neamului nostru. Din păcate și după scurgerea acestui an, Sarmisegetusa continuă alături de celelalte surori să fie niște orfane nebăgate în seamă de nimeni. Practic asistăm la o comedie absurdă, în care cel puțin 5 instituții cu atribuții directe și legiferate în protejarea patrimoniului își pasează responsabilitatea asupra monumentelor de la una la alta într-un cerc vicios, în care au de suferit doar monumentele înscrise în lista patrimoniului mondial UNESCO. Joacă în această piesă, de care până și Eugen Ionesco ar fi fost invidious, cinci personaje purtând nume pe cât de pompoase pe atât de impotente în gestionarea arealului cetăților dacice. Ministerul Culturii, prin Direcția de Cultură a județului Hunedoara, o instituție tăietoare de frunze la câini, care în județul cu cele mai multe monumente din țară, distruse sau aflate în paragină, nu a aplicat nicio amendă de la înființare până în prezent, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva cu peste 100 de angajați plătiți din banul public este preocupat mai mult de dispariția miraculoasă a sute de exponate, unele de mare valoare, din depozitele sale, decât să gestioneze cetățile. De fapt, instituția în cauză poartă impropriu numele de muzeu pentru că de mai bine de 15 ani muzeul este închis vizitatorilor. Parcul Natural Grădiștea Muncelului Cioclovina, un organism, creat în acea zonă tocmai datorită vestigiilor istorice, a făcut rău monumentelor cât pentru o sută de ani. Și aceasta prin indolența și aroganța cu care le tratează, în contextual în care protejarea naturii (obiectul principal de activitate) este, pentru cei din administrația parcului, doar un vis frumos al celor care au gândit ariile protejate în Europa. Consiliul Local al Comunei Orăștioara de Sus și Primăria aceleiași localități ar vrea să gestioneze cetățile, dar nu au bani cu toate că o investiție inițială și un curaj al autorităților, le-ar aduce în foarte scurt timp venituri impresionante din exploatarea lor turistică. Iar la sfârșit, Consiliul Județean Hunedoara cel care, din punct de vedere legal are datoria de a întocmi programe de gestiune anuale și pe cinci ani asupra monumentelor UNESCO și care se face că plouă, nu de ieri de azi, ci de la apariția legii 422 din 2001, care specifică obligativitatea acestui demers.

Mii de turiști au fost în acest an martori ai eternului ping-pong în cinci al indolenței, iar rezultatul meciului este unul nul. Zidurile se prăbușesc sub copacii care cad peste ele. Stâlpii de lemn putreziți ai Marelui Sanctuar cad ca popicele unul câte unul, tot felul de exaltați vin și se cațără pe pietrele sanctuarelor căutând ba energie ba sfinți care să-i ducă prin ceruri, ba mai mult unii vin și lovesc cu barosul în andezitul sanctuarelor ca să-și ducă acasă o fărâmă din energia mult visată. Mormane de gunoaie, urât mirositoare zac peste tot, râmate de urși sau de câini. Braconierii aleargă nestingheriți scormonind munții în căutarea bogățiilor dacilor, distrugând stratul arheologic și furând bogății ce ar putea fi gestionate tocmai de arheologii care nu au descoperit aur în săpătură până acum. Aceasta este imaginea Sarmisegetusei Regia pe care o poate vedea oricine, mai puțin cele cinci instituții în cauză care se uită în alte părți.

Și poate cel mai grăitor exemplu al lipsei de preocupare indolență și de dăruire profesională legate de soarta acestei zone a fost și va rămâne mult timp de-acum încolo remarca profesorului Mihai Bărbulescu. Fost șef al Comisiei Naționale de Arheologie (tocmai în perioada în care au fost braconate brățările de aur), la o conferință despre brățările dacice ținută la Sibiu, trezit parcă dintr-un somn adânc a întrebat spre stupefacția majorității celor prezenți în sală... Oare cum de eu aflu abia acum atâtea lucruri despre aceste brățări? Bună întrebare! Oare unde a fost domnia sa până acum și ce organism plătit din bani publici a condus?

Remarca profesorului vorbește de la sine și ea este expresia vie nu numai a lumii arheologice, ci a unui întreg sistem nepăsător față de bruma de moștenire care ne-a rămas de la daci. Somn ușor în continuare.

Descoperiri de tezaure antice din aur în zona munților Orăştie menționate în cronicile medievale şi documentele moderne

Brățările spiralice dacice în scene de pe Columna lui Traian desenate de Pietro Santi Bartoli în 1667

dr. GHEORGHE ANGHEL
ex-director al Muzeului Național al Unirii Alba Iulia

Cercetările mai noi arheologice şi istorice, printre care şi cunoaşterea izvoarelor scrise medievale şi moderne, aduc informații importante asupra culturii materiale şi spirituale a societății dacice din secolele III î.Ch - II d.Ch.

Aproape că nu există aşezare veche sau cetate care să nu-şi aibă legendele ei pe care poporul le-a plăsmuit în vremuri de demult când aceste obiective au exercitat o mare influență în viața societății. De multe ori când ne apropiem de ruine ni se povestesc lucruri fantastice despre existența unor tunele lungi, dar mai ales despre comori ascunse în pântecele lor care, în anumite nopți ale anului, ard cu flăcări albastre, iar uneori se deschid porțile unor tainițe unde se zăresc oameni şi animale, precum şi grămezi de monede de aur. Circulă adesea zvonuri despre descoperirea unor tezaure şi despre dispariția unor oameni împreună cu aceste comori care stau sub paza duhurilor necurate sau sub afurisenie ca să le protejeze şi să nu poată fi găsite şi însuşite. Aceste legende şi poveşti au izvorât adesea din fapte reale, care, după cum vom vedea, au fost consemnate în cronicile şi documentele medievale şi moderne. Cele mai multe şi mai mari tezaure din aur s-au descoperit în părțile Hunedoarei şi Albei între văile Streiului şi Sebeşului fiind legate strâns de ruinele vechilor aşezări şi cetăți dacice din Munții Orăştiei.

Până în prezent în cronica lui Gheorghe Şincai a fost atestată cea mai veche descoperire a unui tezaur de monede de aur pe teritoriul Transilvaniei. El reproduce după Daniel Cornides (Mss. Diplomatia, Tom I, p.533) un hrisov din anul 1494 emis de Conventul din Cluj Mănăştur către Ladislau de Loşonț şi Bartolomeu Dragfi, voievozi ai Transilvaniei şi comiți ai secuilor, prin care ni se precizează că Magistrul Benedict Borsai din Sgheul, director al cauzei crăieşti, venind înaintea Conventului cu o jalbă prin care arată că *„cu trei ani înainte (1491) spălătorii de aur din părțile Ardealului, lângă crăiasca cetate a Sebeşului, în locul unei cetăți bătrâne şi stricate sumă mare de galbeni amestecați, mai mari şi mai mici cu ceară înveliți şi îngropați ar fi găsit din întâmplare care visteriei după legea cea bătrână şi primită şi obiceul crăimei ungureşti ar fi trebuit să vină în mâinile craiului nostru şi al fiscului său, dar măritul şi răposatul comite Ştefan de Bator (Bathory) judecătorul curții numitului domnului nostru craiul şi voievodul Ardealului, trăind încă comoara aceasta, aşa aflată, de la cei ce au găsito ar fi luato peste voia domnului Craiului Nostru, lăsând găsitorilor numai ceara şi până când a trăit o fi ținuto la sine pe seama sa, iar murind comitul Ştefan de Bator, comoara aceia ar fi venit în mâinile măritului Andrei de Bator, fratele de trup al numitului răposatului comite Ştefan, care comoara aceia o ține la sine iarăşi peste voia numitului domn Craiul Nostru şi cu puterea întru prea mare pagubă şi batjocura dregătoriei regeşti”*[1].

În continuare Conventul din Cluj Mănăştur someză pe voievozii amintiți să trimită omul lor de *“mărturie şi de vrednică credință pe unul dintre nobilii: Sigismund de Drag sau Paul de Indol sau Gheorghe Sandohazi de Nadajd sau Valentin Pellert de Buda Nouă sau Francisc Micula de Somfalău sau Mihail de Budac sau Salantuil Gherenfi de Gerent Orşohei”*, nobili probabil cu funcții în voievodat care alături de omul delegat al Conventului îl va chema pe numitul Andrei de Bator să-l programeze la judecata împotriva regelui, în octavele fericitului Sf. Iacob (Iulie 1494), înaintea Conventului pentru a fi judecat şi dacă va veni va fi judecat după dreptate.

Nu ştim dacă s-a ținut judecata, dar Şincai a remarcat că *„mâzga familiei Bathoreştilor care au stăpânit Ardealul mulți ani din comoara aceasta s-a tras”* precizând că datorită nepredării acestui tezaur cămării regeşti, Ladislav de

1 Şincai, 1969, p.123-124.

Loşonţ a fost destituit de către rege din funcţia de voievod al Transilvaniei.

Documentul ne furnizează câteva date importante. Sunt atestaţi pentru prima dată spălătorii de aur din nisipurile râului Sebeş, precum şi existenţa unei legi nescrise, potrivit căreia toate tezaurele descoperite pe teritoriul regatului reveneau de drept visteriei regale şi trebuiau predate cămării, iar cei care nu se supuneau erau judecaţi şi li se confisca tezaurul. Cetatea veche şi stricată atestată în document putea fi cetatea dacică de la Căpâlna, iar tezaurul compus din monede de aur de asemenea putea fi din perioada regatului Daciei. Cetatea de la Căpâlna a făcut şi ea parte din complexul de apărare al capitalei Sarmisegetusa Regia. Categoria şi numărul monedelor ce compuneau tezaurul descoperit în râul Sebeş nu au fost precizate în document decât faptul că au fost două categorii de monede, mai mari şi mai mici şi că au fost conservate în pământ învelite în ceară de albine. Foarte probabil monedele mari ar fi trebuit să fie kosoni sau lisimachi ce aveau o greutate de cca. 8,5 g, iar cele mici puteau fi aurei imperiali romani care aveau o greutate de 4,5 g. Prezenţa cerii ne face să bănuim că tezaurul ar putea să aparţină unei perioade mai târzii, poate perioadei migraţilor sau evului mediu timpuriu deoarece nu credem că ceara s-ar fi putut păstra în pământ o perioadă atât de îndelungată de aproape două milenii. Pe de altă parte putem constata că în Transilvania nu se cunosc descoperiri de tezaure monetare din aur aşa de mari din perioada migraţiilor şi evului mediu. Şi totuşi am aflat că la Sarmizegetusa s-a descoperit recent un vas roman de bronz în care s-a conservat ceara pe care o conţinea. În concluzie informaţia documentară este reală.

Descoperirea se plasează în zona dominată de aşezările şi cetăţile dacice dintre râurile Strei şi Sebeş unde pe parcursul secolelor s-au mai descoperit şi alte tezaure de monede din aur şi argint, încât misteriosul tezaur de care aminteşte Şincai putea data din perioada regatului Daciei.

Cel mai mare tezaur monetar în care se aflau şi alte obiecte din aur a fost descoperit în prima jumătate a secolului al XVI-lea despre care s-au scris multe în cronicile şi documentele vremii. Şincai descrie, citându-l de Wolfgang Lazius din anul 1551, când relatează despre moartea cardinalului Martinuzzi: „*Mai înainte cu opt ani, (deci pe la anul 1542) în râul Sargeţia pe care românii îl numesc Strei, nişte pescari români cu şeicile lor (luntrii), intrând de pe Mureş în râul Strei şi legându-şi luntrile de un trunchi prăvălit în apă au zărit ceva sclipitor pe fundul apei şi au scos de acolo o grămadă de galbeni. Mergând mai departe au dat de o boltă de zid sub apă care se stricase de rădăcinile copacilor şi căutând sub ea au găsit mulţi galbeni, mai cu seamă de la Lisimach, regele Macedoniei cu inscripţie grecească"*. Cronicarul precizează că au fost recuperaţi 400.000 de galbeni şi mult sloi de aur „*pescarii au dus galbenii şi aurul acasă, l-au împărţit, iar unii dintre ei s-au dus la Bălgrad (Alba Iulia) şi au întrebat pe argintari ce preţ are aurul acela. Zvonindu-se la Alba Iulia despre această descoperire numaidecât cardinalul Martinuzzi, care era pe atunci conducătorul de fapt al Ardealului, a ordonat prinderea pescarilor şi confiscarea tezaurului, iar apoi căutând sub bolta de sub apă au mai găsit multe mii de galbeni. O parte din pescari auzind ce li s-a întâmplat semenilor lor şi-au încărcat banii în care şi au trecut în Moldova"*[2].

Aceasta este relatarea lui Şincai, dar descoperirea acestui tezaur a fost consemnată şi de alte cronici şi documente din secolele XVI şi XVII.

I. Marţian citează mai mulţi cronicari din secolul al XVII-lea şi istorici din secolul al XIX-lea care au scris despre această mare descoperire intrată în posesia cardinalului Martinuzii în anul 1542[3]. Toţi aceşti cronicari relatează cam aceleaşi întâmplări privitoare la descoperirea tezaurului, diferenţiindu-se doar în ceea ce priveşte cantitatea de monede preţioase conţinută. Lazius indică suma de 400.000 piese, Froster precizează că tezaurul conţinea numai 40.000 monede de aur de la regele Lisimach şi kosoni, considerând-o comoara regelui Decebal[4].

Cronicarul Mathias Mills citat de acelaşi Marţian menţionează că tezaurul descoperit a avut în componenţă monede de la Lisimach în valoare de 100.000 de ducaţi ungureşti de aur. Wolfgang Bethlen descrie bogăţiile care le-a adunat Martinuzii cât timp a fost protectorul principelui minor Ioan Sigismund, fiul lui Zapolya pe care le-a depozitat în cetatea Gherlei: aur nelucrat 873 uncii (o uncie = 32 g.), sloi de aur 20 fonţi, argint nelucrat 1384 fonţi, sloi de argint 466 fonţi, galbeni de la Lisimach 4000 care valorau fiecare 4 galbeni ungureşti[5]. În 1551 generalul Castaldo în scrisoarea sa către împăratul Ferdinand I de Habsburg prin care îşi justifică asasinarea lui Martinuzzi relatează că a mai găsit în castelul de la Vinţu de Jos doar 2000 de monede de aur din tezaurul provenit din râul Strei. La moartea lui Martinuzzi după 8 ani de la descoperirea tezaurului, se mai aflau la Gherla şi la Vinţu de Jos doar 6000 de monede de aur. După cum relatează Şincai, citându-l pe Lazius, tezaurul avea 400.000 de piese, 40.000 după Froster, 41.000 după Mills, transformându-se cei 100.000 de galbeni ungureşti în lisimachi (un galben sau ducat unguresc = 3,5 g). Astăzi este aproape imposibil de precizat exact câte piese de aur a conţinut iniţial acest

2 Şincai„ p. 244,258.
3 I. Marţian, 1921, p. 13-30.
4 I. Froster, 1666, p. 61.
5 Bethlen, , *1*782, *I,* p. 512.

tezaur. Ce se ştie din izvoarele cunoscute este faptul că era într-adevăr foarte mare şi în afară de lisimachi erau şi kosoni şi mai multe alte piese din aur. Toate sumele pe care ni le-au transmis cronicarii, majoritatea din secolul al XVII-lea încep cu cifra 4, 400.000 reprezentând o cantitate exagerat de mare de piese de aur conţinute de acest tezaur. Probabil Lazius şi Şincai au greşit. Între 40.000 şi 50.000 ni se pare o cantitate mai rezonabilă reprezentând cca. 30 kg monede de aur.

Tezaurul descoperit în Strei a avut în componenţă în afară de monede şi obiecte din metale preţioase, printre acestea aflându-se şi un şarpe de aur. Din relatarea doamnei Deppert Lipitz Karin Helga, cea care a expertizat brăţările de aur dacice, cu ocazia Conferinţei Internaţionale de Criminalistică ţinută la Universitatea 1 Decembrie din Alba Iulia, 3-5 iunie 2008, citându-l pe cronicarul Mills, rezultă că o parte din tezaurul descoperit în Strei a ajuns în posesia împăratului Ferdinand I trimis de generalul Castaldo şi în afară de monede era şi un şarpe de aur umplut cu monede de aur. Ca să fie umplut cu monede acest şarpe trebuia să aibă forma unui cilindru, în consecinţă era o brăţară dacică de aur asemănătoare cu cele descoperite între anii 1998 şi 2001.

Lista cu bogăţiile acumulate de fratele George (Martinuzzi) a fost mult mai bogată decât cea relatată de Wolfgang Bethlen.

August de Gerando ne-a transmis următoarea relatare citându-l pe soldatul spaniol Petru Alvilez din trupa lui Castaldo care a participat la asasinarea episcopului în castelul său de la Vinţu de Jos unde au mai găsit 50.000 de ducaţi ungureşti. La Gherla se afla însă partea cea mai mare a averii: 25.000 de florini, 872 greutăţi de aur a câte 16 uncii bucata, 2387 greutăţi de argint, 4000 monede de aur de la Lisimach, fiecare valorând 4 ducaţi ungureşti, 24 de greutăţi de aur extras din minele şi râurile Transilvaniei, o masă mare de argint cu 4 vase aurite, cupe, coliere, inele din aur, căni de apă, lighene cu toartă şi alte obiecte luxoase, stofe fine, mătăsuri covoare orientale, o mare cantitate de pietre preţioase la care se adaugă arme, blănuri şi o herghelie de 300 cai arabi cumpăraţi din Turcia[6].

Şincai încheie acest episod referitor la asasinarea lui Martinuzzi: „*iată cum a sfârşit călugărul cu răpirea (tezaurului) de la români*”.

Nu numai contemporanii lui Martinuzzi au fost de-a dreptul fascinaţi de marea descoperire din râul Strei, ci şi

Fig. 1 – Primele cinci brăţări din aur recuperate, în expoziţia temporară de la Alba Iulia

6 Gerando, 1842, capitolul referitor la asasinarea lui Martinuzzi.

Fig. 2 – Spirală dacică din aur cu ornamentația specifică

urmaşilor din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea care au continuat să caute şi să relateze despre această mare comoară. Principele Gheorghe Rakoczy I a dat ordin, după relatarea cronicarului Georg Kraus în 1635, ca *„toate lucrurile ascunse la Gherla şi Făgăraş să fie deschise şi căutate. A luat în stăpânire o comoară frumoasă ascunsă de fratele Gheorghe locotenentul reginei Isabella şi alți principi”*[7].

Marțian crede că în cursul secolelor amintite au mai fost descoperit tezaure de aur, dar au fost ținute secret şi probabil vândute în Moldova şi Țara Românească, din cauza legislației principatului prin care principii aveau dreptul să confişte orice tezaur descoperit în Transilvania conform legislației Aprobatae Constitutiones, (hotărârea Dietei de la Târgu Mureş din 1571), deşi legea nu era prea aspră: “*Dacă cineva găseşte o veche comoară îngropată în hotarul său, a treia parte este obligat să o predea tezaurului fiscului, dacă o găseşte în hotarul altuia trebuie să se înțeleagă cu proprietarul terenului, cel care ar ține-o în secret, să i se ia în întregime”*[8].

Trebuie să precizăm că de-a lungul secolelor toate aceste descoperiri de tezaure din Transilvania le-au făcut românii, în special iobagii care cunoşteau munții, câmpiile şi apele, fiind nevoiți să cultive pământurile, să păzească animalele, să cosească fânul pentru a-şi agonisi cele necesare traiului zilnic. Toate aceste descoperiri s-au făcut întâmplător la început, apoi cunoscând bine locurile au început să le caute.

Două secole n-au mai apărut ştiri oficiale referitoare la descoperiri de tezaure din aur, deşi interesul locuitorilor din zona Munților Orăştiei s-a menținut în continuare. Dintr-o dată la începutul secolului al XIX-lea a reapărut febra căutărilor de tezaure de aur datorită unor descoperiri întâmplătoare de kosoni de aur în pădurile din jurul cetății Sarmisegetusei. Toate aceste întâmplări în care s-au implicat de data aceasta autoritățile comitatului Hunedoarei şi a Tezaurariatului Transilvaniei au fost cercetate de Sigismund Jako[9].

Legendele în legătură cu ruinele din Munții Orăştiei şi comorile descoperite acolo erau cunoscute de mult timp de către locuitorii din această zonă. Ştirile s-au amplificat după anul 1784 când țăranul iobag David Albu din Chitid i-a comunicat preotului Dumitru Cerbiceanu că în vara anului 1784 la Grădiştea de Munte pe vremea coasei i-a apărut în vis un om voinic, alb şi înalt care i-a comunicat că la paltinul de lângă eleşteu să coboare în pârâu şi să meargă până în locul numit Cheia şi de acolo să o apuce spre miazăzi şi ce va găsi acolo să-şi ia cât îi place, dar să nu spună nimic altora, că acolo *„nu-s puse spre norocul Neamțului ci spre cel al Franțuzului şi Muscalului”*. Albu, urmând indicațiile persoanei din vis, a mers în Cheia unde a aflat o stâncă abruptă şi înaltă care a fost cuprinsă de o mare lumină *„de parcă presărată cu paie ar fi aprins-o cineva”*. El a observat o crestătură în stâncă urmată de altele, a urcat până ce o mare piatră îi ținu drumul. Acolo a descoperit *„tencuială şi semen de muncă omenească”,* apoi după ce a curățat stânca de iarbă pe locul rămas era un mare gol şi de după nişte cărămizi a văzut înăuntru o masă rotundă, domnească din aur, într-o parte răzimat cu coatele pe masă un bărbat tot din aur, în fața lui o figură muierească toată făcută din aur, în dosul acesteia era o mare grămadă de galbeni, iar în spatele acesteia o grămadă încă mai mare din argint. Banii de argint erau mai mari cât o palmă. Albu i-a cerut ajutorul preotului său *„căci locul aceste e tare strâns făcut, acolo nu poate pătrunde decât un om”*. Preotul Cerbiceanu i-a promis că la praznicul Sf. Mariei Mari (15 august), ce tocmai urma, va ține slujbă şi va pleca cu el la munte. Albu şi-a exprimat dorința că drept recompensă pentru predarea comorilor visteriei regeşti: *„ar fi bine să rugăm pe Maiestatea Sa ca satele Chitid, Ocolişul Mic şi Boşorod şă nu mai slujească la stăpânul pământului”*. După ce Albu a declarat toate acestea a murit subit, deoarece împotriva interdicției duhului care i-a apărut în vis a transmis secretul altuia.

Povestea lui Albu a fost relatată de preotul Dumitru Cerbiceanu, confirmată de nobilul Ladislau Nalaczy şi a fost

7 Kraus, 1965, p. 92.
8 Constituțiile Aprobate, 1997, *Titlul 57 articolul I,* p. 155.
9 Jako, 1966, p. 103-119; 1971, p. 448-452.

cuprinsă într-un raport al autorităţilor comitatului Hunedoara în anul 1803[10].

Povestea lui Albu cu siguranţă este o pură fantezie, dar probează în mod sigur imaginea pe care o avea populaţia din zonă asupra ruinelor de la Grădiştea Muncelului şi de faptul că în decursul secolelor în zonă s-au mai găsit mai multe tezaure iar preoţii români au avut un rol important în căutarea şi valorificarea acestora. E posibil ca preotul Cerbiceanu să fi găsit ceva în zona Grădiştei, deoarece satul avea acolo fânețe şi locurile erau umblate şi căutate de localnici. Este semnificativ faptul că ţăranul iobag Albu se gândea să doneze comoara cămării regeşti în schimbul eliberării de iobăgie a satelor amintite tocmai în anul izbucnirii răscoalei lui Horia, Cloşca şi Crişan.

În baza destăinuirilor lui Albu preotul Cerbiceanu şi-a luat însoţitori pe nobilii de origine română Ioan Balika din Chitid şi Ladislau Nalaczy din Streisângiorgiu, precum şi pe iobagul Ianăş Andrioiu din Vâlcelele Bune şi în 1787 au urcat la Grădişte să caute comoara. Aceştia n-au găsit peştera şi au căutat comoara în jurul ruinelor. Ei au găsit atunci *„nişte stâlpi rotunzi de piatră”* sau *„butoaie de piatră”* ce ulterior s-au dovedit a fi segmente din coloanele de andezit ale sanctuarelor şi *„un dulău cu gura căscată”,* probabil o sculptură reprezentând un leu.

Legenda lui David Albu s-a răspândit datorită povestirilor lui Ianăş Andrioiu, încât şi în 1803 localnicii mai căutau peştera plină de aur din Munţii Orăştiei. Tot în acest an s-a răspândit vestea că iobagul Arimie Popa din Ocolişul Mic, după nume şi neam de origine preoţească, în cursul toamnei anului 1802 a descoperit o monedă de aur de la regele Lisimach. Din raportul anchetei oficialităţilor rezultă că în toamna anului 1802 fiul acestuia, Ilisie Popa de 15 ani, împreună cu băiatul de 13 ani al preotului din Vâlcelele Bune, Popa Gheorghe în timp ce păştea porcii pe muntele Ceata la locul numit Dealul Anineşului "*au descoperit în pădurea de fagi printre frunze o monedă de aur pe care au scos-o porcii scurmând pământul. La stână copilul a arătat moneda tatălui său, iar acesta cunoscând locurile şi fiind un bun căutător de comori a plecat cu fiul sau pe la Sf. Mihai (29 septembrie) când în munţi se mai aflau puţini oameni şi scurmând pământul cu un par la rădăcina fagului arătat de fiul său a recuperat 264 monede de aur de la Lisimach. Înainte de venirea iernii el a mai scos din acel loc tot atâtea monede de aur. La sfârşitul iernii s-au mai dus de două ori pe Muntele Ceata şi au mai găsit cam 100 de monede”*. În raportul realizat de autorităţile comitatului Hunedoara, Arimie Popa a declarat că monedele nu au fost depuse într-o oală, ci erau împrăştiate de la rădăcina fagului în jos. Anchetatorii bănuiesc că Arimie Popa a găsit monedele nu numai în locul indicat şi o cantitate mai mare decât cea declarată. Bănuiala a căzut pe fratele său, preotul din Ludeşti care a valorificat o parte din monede în Ţara Românească, lucru care s-a practicat din timpuri mai vechi.

Denunţat de un duşman al său la sfârşitul lui februarie lui Paul Tőrők, procurorul domeniului fiscal al Hunedoarei, Arimie pentru a deruta autorităţile comitatului şi a-şi păstra o parte din monede a vărsat în 12 martie 1803, 280 de galbeni monetăriei din Alba Iulia.

Românii din Ocolişul Mic alertaţi de zvonurile despre comorile descoperite de Arimie Popa, pe la mijlocul lunii aprilie 1803 au urcat pe Muntele Ceata unde o parte dintre aceştia au mai găsit câte unu, doi galbeni pe care i-au vândut imediat cu preţuri mici negustorilor armeni din Orăştie. Paul Tőrők s-a deplasat la Ocolişul Mic în 30 mai şi a interzis continuarea căutărilor din munţi, efectuând o anchetă în zilele de 15-17 iunie 1803.

La 16 iunie preotul din Vâlcelele Bune, Gheorghe Popa, a cărui fiu a fost de faţă când Ilisie Popa a descoperit moneda de aur, împreună cu 5 oameni: *„au plecat călare în Munţii Orăştiei şi l-au luat cu ei şi pe iobagul Ianeş Andrioiu, să le arate la Grădiştea unde se află peştera plină de comori”*. Fiind bolnav pe Andrioiu l-au dus numai până la Tău, respectiv până la *„piatra în formă de vană şi pietrele în formă de butoi”* ce se aflau în zona sacră a Sarmisegetusei. Negăsind nimic au urcat pe munte şi acolo lângă un izvor au găsit 400 de monede de aur de tip koson. Preotul a luat legământ de la însoţitorii săi să nu divulge secretul comorii găsite. În săptămâna următoare grupul căutătorilor s-a mărit la 13 oameni, adăugându-se neamurile şi doi fraţi ai preotului, precum preotul David Popa din Ludeşti şi diacul Toma. În aceasta a doua călătorie au descoperit numai 35 de monede în apropierea locului vechi *„pe Godeanu, pe o muchie la rădăcinile unui fag tăiat, între două pâraie la adâncimea de o palma de pământ”*. Popa Gheorghe a împărţit comoara fără să le dea însoţitorilor şi din prima descoperire. Oamenii bucuroşi de descoperirea făcută nu au putut păstra secretul şi au început la cârciumă să vorbească cum au descoperit ei comoara la Grădişte. Oamenii din Ocolişul Mic auzind veştile care s-au răspândit foarte repede au plecat spre munte. Lor li s-au alăturat şi cei din Scaunul Orăştiei şi din părţile Haţegului şi Hunedoarei. S-a produs o adevărată migraţiune, grupuri de oameni înzestraţi cu lopeţi, sape şi topoare au plecat spre munţi, abandonând muncile câmpului cu speranţa că vor găsi comoara şi vor scăpa de obligaţiile iobăgeşti. Se aflau acolo o mulţime de oameni *„mai mari decât 6 sate laolaltă şi toţi căutau bani”*. Mai mulţi dintre aceştia au găsit câte unu, doi galbeni pe care i-au vândut repede negustorilor armeni, evrei şi greci din Orăştie. Autorităţile comitatului Hunedoara nu şi-au dat seama la început că era vorba de două descoperiri separate. Abia din iulie, Tőrők împreună cu un comitet format din 6 membri au început să cutreiere munţii ajungând la Grădişte. În raportul lui menţionează pentru prima dată proporţiile impresionante ale ruinelor de

10 I. Marţian, 1923, p. 26-28.

la Grădiştea Muncelului. Originea latină a acestui complex arheologic a încercat să o dovedească după textul PER SCORILO scris cu litere latine pe o bucată de cărămidă descoperită printre ruine. El nu credea că descoperitorii au găsit monedele în locurile indicate de ei, ci în interiorul ruinelor, unde s-ar afla o ascunzătoare. Au fost luate imediat măsuri şi la 7 iulie 1803 a numit un supraveghetor de mină în persoana lui Bernard Aigler, cu misiunea de a începe săpături cu 10 muncitori pentru a afla originea ruinelor şi descoperirea comorilor. Săpăturile au fost îngreunate de ploile abundente din pădurea deasă de fagi seculari. Aceştia au executat mai multe gropi, descoperind fragmente de vase ceramice, bucăţi de fier, aramă şi zgură de fier. A urmat o serie de rapoarte întocmite de Tőrők şi Aigler în care consemnau existenţa unor mari ruine, a stâlpilor de granit şi a unui canal de scurgere a apei făcut din piatră cioplită şi din ţevi de lut ars. Pe la mijlocul lui august cea mai mare parte a muncitorilor săpători au fugit de pe şantier din cauza condiţiilor mizerabile şi a plăţilor insuficiente.

Întors de la Viena la mijlocul lunii august, tezaurarul Principatului Transilvaniei, contele Iosif Bethlen, amator de istorie şi numismat, entuziasmat de descoperirea tezaurelor a ordonat continuarea săpăturilor şi mărirea simbriilor lucrătorilor. După o nouă inspecţie în a doua jumătate a lunii august Tőrők a redactat un nou raport în care a precizat că în afara ruinelor de la Grădişte în munţii din jur există alte ruine aşezate pe terase artificiale la Feţele Albe şi Piatra Roşie, precum şi şanţuri şi valuri de pământ în alte părţi. A ajuns la concluzia că ruinele de la Grădişte se încadrau într-un sistem defensiv complex, amenajat să apere fortificaţia de atacul unor inamici pe căile de pătrundere de pe Apa Oraşului, a Streiului şi dinspre Ţara Haţegului. Nu a reuşit să atribuie aceste spectaculoase ruine dacilor, ci unor romani deţinători de comori.

În septembrie vremea s-a răcit şi săpăturile au încetat, Consiliul Tezaurariatului Transilvaniei a reuşit să convingă Camera Aulică de la Viena de necesitarea continuării săpăturilor arheologice şi în 1804. Această hotărâre a fost puternic influenţată şi de faptul că la începutul lunii septembrie 3 lucrători de la Sibişel au găsit câteva monede de aur de la Lisimach în apropierea ruinelor de la Grădişte. Prin această ultimă descoperire autorităţile comitatului au ajuns la convingerea că Arimie Popa nu a găsit tezaurul pe Muntele Ceata, ci în interiorul ruinelor unde s-ar afla o veche monetărie cu rezervele ei de aur. Raţiunea s-a dovedit a fi greşită, deoarece la începutul secolului al XIX-lea nu se ştia că cei din vechime, în general, nu-şi ascundeau tezaurele în interiorul aşezărilor, ci în afară, având pentru descoperirea lor puncte de reper din natură, izvoare, stânci, înălţimi bine conturate, copaci bătrâni, necropole, malurile cursurilor de ape, confluenţa pâraielor etc.

Cu toate aceste preşedintele Camerei Aulice, Carol Zichy, a semnat la 7 decembrie 1803 ordinul prin care dispune Tezaurariatului Transilvaniei că de îndată cum se desprimăvărează în 1804 să înceapă săpăturile la Grădiştea. S-a dat de asemenea dispoziţie să fie păzite ruinele de către gornicii domeniului (pădurarii).

Populaţia satelor din zona Orăştiei nu a ţinut seamă de ordinul autorităţilor şi noaptea pe furiş, grupuri de 6-8 oameni plecau în munţi. Nici ploile de toamnă, apele mari, frigul şi zăpada iernii, nici fiarele sălbatice nu i-au putut împiedica să nu caute comorile îngropate în zona ruinelor dacice de la Grădişte şi împrejur. Pe la sfârşitul lunii februarie 1804 pe lângă ruine, declară un martor ocular, era atâta lume *„de parcă ar fi un bâlci mare”*. Cu toată paza efectuată în zona ruinelor de la Grădişte, în seara zilei de 30 aprilie 1804 un curier special al administraţiei comitatului Hunedoarei a predat Tezaurariatului din Sibiu într-un sac 987 monede de aur de tip koson, descoperite la Grădişte în 24 martie de către 3 cărbunari din Sibişel. Noua descoperire întrecea în valoare cei 10.000 de florini alocaţi pentru săpăturile ce urmau să se execute în 1804. Descoperirea a grăbit autorităţile să înceapă săpăturile. Cu efectuarea lor a fost însărcinat intendentul de mină Iosif Molitaris împreună cu 14 mineri de încredere. La începutul lunii iunie, acestora li s-a alăturat un detaşament de 33 de soldaţi cu misiunea de a înlătura din zonă pe oricine ar încerca să caute comori.

În ziua de 5 mai a început cea de a doua campanie de săpături de la Grădişte, care a continuat toată vara anului 1804 fără să fie descoperită comoara din ruine. În schimb s-au făcut descoperiri care au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice, pentru prima data ruinele ce au constituit reşedinţa şi capitala regatului Daciei.

Rapoartele autorităţilor comitatului Hunedoara nu au specificat nimic în legătură cu soarta preoţilor şi iobagilor români maltrataţi de autorităţi pentru a-i determina să predea toate monedele de aur descoperite de aceştia, bănuind că declaraţiile lor nu corespondau cu realitatea.

Marţian, într-un articol din anul 1923, relatează întâmplarea prin care a trecut Popa Gheorghe din Vâlcelele Bune. Se povesteşte că acesta a găsit tezaurul lângă un izvor ce curgea din ruinele cetăţii şi noaptea, împreună cu preoteasa *„fără ştirea celor care l-au însoţit la prima descoperire au dus acasă atâţia bani de aur cât au putut duce în spate”*. Relatarea este exagerată în legătură cu cantitatea de monede descoperite, dar a avut un sâmbure de adevăr. Popa Gheorghe a fost arestat, închis la Orăştie şi anchetat timp îndelungat, dar a negat tot timpul că el ar fi găsit comoara, ci doar câteva piese de aur pe care le-a preschimbat la negustorii din Orăştie. Autorităţile au recurs apoi la o stratagemă. Au trimis pe un om, ruda preotesei, să-i comunice acesteia că dacă nu va da toată comoara preotul

va fi condamnat la moarte. Dacă însă o predă de bunăvoie va fi eliberat. Ca să-şi salveze soţul preoteasa a predat întreaga cantitate de monede, fără să se specifice câte, şi astfel popa a rămas sărac cum era mai înainte. După această întâmplare, într-o noapte, Popa Gheorghe a fost călcat de nişte hoţi care auziseră despre comoara descoperită de el, l-au dezbrăcat şi i-au picurat răşină clocotită pe piept ca să le predea lor comoara. A fost salvat de un plăieş vecin care avea armă, reuşind să-i alunge pe hoţi.

După legile ţării, descoperitorului unei comori îi reveneau două treimi din valoarea acesteia. Popa Gheorghe s-a deplasat de 3 ori la Viena să-şi ceară drepturile, dar a fost în zadar. Ceilalţi însoţitori au avut şi ei de suferit din partea autorităţilor.

Astfel s-a încheiat un alt capitol referitor la descoperirile din Munţii Orăştiei, după care aproape două secole peste aceste ţinuturi s-a aşternut din nou liniştea.

În legătură cu originea tezaurelor cronicarii cei vechi au considerat că toate aceste bogăţii au aparţinut regelui Decebal, care le-a ascuns în mai multe locuri şi pe care împăratul Traian nu le-a descoperit. În schimb oficialităţile comitatului Hunedoara şi ale Tezaurariatului Transilvaniei, care au recuperat o mare parte din monede, n-a reuşit la începutul secolului al XIX-lea să identifice corect pe cei care au ascuns aceste tezaure. Să apreciază că din cca. 4000 de monede descoperite în anii 1803-1804 nu s-au păstrat decât câteva piese de tip koson în muzeele din Viena şi vestul Europei, restul au fost topite în monetăriile imperiului Habsburgic. Până la descoperirile din ultimul deceniu al secolului al XX-lea, kosonii au fost consideraţi piese numismatice foarte rare, încât au fost cotate la sume mari la casele de licitaţie a valorilor de artă din străinătate. În ţară nu a existat nici un exemplar până la descoperirile din 1996.

Din 1804 şi până în anul 1996 în actele oficiale ale statului Austro-Ungar şi ale României nu au fost menţionate descoperiri de tezaure de aur în zona cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei. Presupunem că în această lungă perioadă au mai fost descoperite tezaure de argint, dar cunoscând tratamentul dur la care au fost supuşi românii descoperitori ai tezaurelor din 1802-1804 au fost vândute probabil în secret.

Tradiţia despre existenţa comorilor dacice din Munţii Orăştiei nu s-a pierdut, ci a continuat să dăinuie la românii din satele din zonă, încât imediat după 1989 şi-au făcut apariţia noi căutători, de data aceasta braconieri şi jefuitori de patrimoniu naţional dotaţi cu detectoare de metale performante cu ajutorul cărora au fost descoperite mai multe tezaure de argint, dar şi de aur între care şi renumitele brăţări spiralice din aur masiv.

Începând din 1922 arheologii români au organizat mai multe campanii de săpături arheologice între care amintim pe: D.M. Teodorescu şi Martin Roşca, continuate de C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, O. Floca, H. Daicoviciu, I. Glodariu, E. Iarovslavski, I. Piso, M. Bărbulescu şi alţii la Sarmisegetusa Regia, Blidaru, Costeşti, Piatra Roşie, Feţele Albe, Băniţa, Căpâlna etc. dar nu au descoperit nici un tezaur şi nici piese izolate din aur[11]. Acest lucru confirmă faptul, de altfel cunoscut de arheologi şi valabil şi pentru alte perioade istorice, că atât dacii, cât şi romanii dar şi locuitorii

142 de monede de tip koson redate tezaurului dacic

11 Teodorescu , Roşca, 1923, 55 p ; Teodorescu, 1932, 24 p ; C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, 1951, 116p; Daicoviciu, Daicoviciu, 1964, 45p; Glodariu, Iarovslavschi, 1988, 24p.

evului mediu nu şi-au ascuns tezaurele compuse din monede şi piese din aur şi argint în interiorul aşezărilor şi cetăţilor, ci în afara lor, stabilindu-şi dinainte repere de recunoaştere a locurilor unde au fost îngropate pentru a fi recuperate ulterior.

Din expunerile realizate cu ocazia desfăşurării Conferinţei Internaţionale de Criminalistică de la Alba Iulia din 3-5 iunie 2008, rezultă că seria marilor descoperiri de tezaure monetare de aur şi a brăţărilor spiralice a început în august 1996 în zona capitalei dacice Sarmisegetusa. Se precizează că în punctul arheologic „Dealul Muncelului" a fost descoperit prin braconaj arheologic un tezaur alcătuit din 3.000 monede de tip koson din care au fost cumpărate cca. 300 bucăţi de către Muzeul Naţional al României din Bucureşti, Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane din Deva şi de către Muzeul de Istorie din Cluj, restul au fost vândute în ţară şi în străinătate. Până în prezent au fost recuperate în total 558 de piese. În anul 1998, la cca. 150 de metri de zona sacră, prin detecţie, alături de mai multe lupe de fier s-a descoperit o mare cantitate de monede de aur şi un „şarpe de aur", care evident era o brăţară spiralică.

Un al treilea tezaur, format din 3.200 monede de tip lisimach şi probabil aurei romani imperiali, s-a descoperit în 1998, în punctul arheologic Căprăreaţa. Al patrulea tezaur a fost descoperit, tot prin detecţie, de către braconieri în 1999, în luna august, la 25 de metri de zona sacră, care era compus dintr-o mare cantitate de monede de aur şi argint, probabil tetradrahme greceşti, kosoni, precum şi două brăţări spiralice din aur cu uşoare urme de utilizare. Al cincilea tezaur s-a descoperit la 6 mai 2000 pe masivul Căprăreaţa în aşa numitul cartier de vest al Sarmisegetusei, compus din 10 brăţări spiralice din aur, în condiţii pe care le vom preciza în prezentul studiu. Al şaselea tezaur s-a descoperit în mai 2001 pe celălalt versant al muntelui, compus din 5 brăţări spiralice de aur. În total până în prezent s-au descoperit 18 brăţări spiralice din aur, între anii 1998-2000, la care se adaugă o brăţară descoperită în tezaurul lui Martinuzzi din 1542 şi altă brăţară, de copil, descoperită recent la castelul de la Hunedoara, în total 20 de piese.

Conform situaţiei de fapt reţinute de organele judiciare se atestă că în anul 1998 a luat fiinţă la Deva o asociaţie a infractorilor pentru executarea de detecţii şi săpături arheologice neautorizate în Munţii Orăştiei alcătuită din mai mulţi făptuitori[12]. În anul 2000, pentru a se dota, aceştia au cumpărat un autoturism de teren marca Aro şi două detectoare de metal performante. La 4 mai echipa de braconieri s-a deplasat la Grădiştea de Munte unde au angajat pentru executarea săpăturilor pe Florin Râmbetea şi pe tatăl său, Remus, pe care i-au asigurat că deţin autorizaţiile necesare pentru a efectua detecţii cu aparatul marca „White Spectrum", adus din Belgia. La 6 mai 2000, în jurul orei 11, echipa a detectat un semnal la 5 metri de o stâncă aflată pe panta muntelui în afara fortificaţiei. Florin Râmbetea a săpat cu cazmaua şi a descoperit o lespede de piatră pe care a spart-o, iar sub aceasta era o groapă triunghiulară cu dimensiunile 50x50x60cm, având pereţii placaţi cu lespezi din piatră locală nefinisată. În interior au descoperit 10 brăţări din aur masiv aşezate perechi, o brăţară mai mică fiind introdusă în una mai mare. Brăţările au fost transportate într-o geantă până în Valea Godeanului, de unde au fost transportate cu autoturismul Aro la Deva. Un membru al echipei l-a contactat în timpul transportului pe fratele său din Belgia pe care l-a chemat acasă, predându-i pentru valorificare o pereche de brăţări. Împărţeala prăzii s-a făcut în casa aceluiaşi braconier din Deva, în prezenţa tuturor membrilor echipei şi a concubinelor acestora. Brăţările au fost spălate şi cântărite pe un cântar de bucătărie constatându-se că 2 brăţări mai mici aveau greutatea de cca. 1400g, 4 brăţări aveau greutatea de 1500g, iar celelalte 4 de 1700g.

În anul 2001 activitatea de braconaj arheologic a continuat, în afacere fiind implicate noi persoane. Între 20–31 mai 2001 un nou grup de braconieri s-a deplasat cu autoturismul de teren în Munţii Orăştiei, au angajat săpători şi au început detecţiile în zona arheologică „Căprăreaţa", în situl arheologic Sarmisegetusa Regia. Ajungând în zona bazinelor de apă pe pârâul Godeanu, la poalele culmii Căprăreaţa, au localizat în situl arheologic o groapă amenajată cu lespezi de piatră, deteriorată de timp, unde au descoperit 3 brăţări asemănătoare cu cele identificate în anul 2000. În timpul săpăturii una dintre brăţări a fost lovită cu sapa, producându-i urme pe câteva spire. Următoarea detecţie s-a realizat în amonte spre culmea „Căprăreaţa" de unde au scos alte 2 brăţări.

Zvonul despre descoperirea unor brăţări dacice de o mărime deosebită în Munţii Orăştiei s-a răspândit printre arheologi în toamna anului 2000 cu ocazia Sesiunii de Comunicări a Muzeului Civilizaţiei Dacice şi Romane din Deva. Ştirea nu a produs mare impresie, cunoscând faptul că asemenea bijuterii din aur din perioada dacică nu s-au mai descoperit şi nu au existat până în prezent analogii în literatura de specialitate, cu excepţia brăţărilor de argint.

Confirmarea existenţei unor brăţări dacice de o factură deosebită, descoperite în Munţii Orăştiei, a venit în luna iunie 2001, de la Dr. Ana Lucia Marinescu, arheolog specialist în artele minore romane şi fost director al Muzeului Naţional al României, cu ocazia unei vizite în Germania. Acolo, experta germană în bijuterii antice din Frankfurt

12 Aug. Lazăr, *Moduri de Operare şi Direcţii de Investigare a Infracţiunilor contra patrimoniului cultural naţional, în Revista de Criminologie,Criminalistică şi Penologie nr. 2-3/2007*. Aug. Lazăr, *Criminalitatea contra patrimoniului cultural naţional, în* „Dreptul", nr. 7/2007, p. 168. A se vedea şi Tribunalul Hunedoara, dosarul nr. 41/97/2005 (nepublicat).

pe Mein, Dr. Deppert Lippitz Barbel Karin Helga, i-a relatat că în vara anului 2000 a fost vizitată de un tânăr din România pe care l-a descris, având semnalmentele ce corespundeau cu cele ale românului stabilit în Belgia şi care i-a prezentat spre examinare o brățară, cu precizarea că deține o pereche, cerându-i un certificat de autenticitate. El a mai declarat că brățările au fost descoperite de fratele său împreună cu alte piese similare în Munții Orăştiei din România.

Revenind în țară Dr. Ana Lucia Marinescu a anunțat autoritățile române despre existența brățărilor, iar în septembrie 2001 organele judiciare au declanşat o anchetă în vederea elucidării acestor descoperiri deosebite, pentru recuperarea bunurilor culturale şi tragerea la răspundere a vinovaților. Primii identificați de organele de anchetă au fost săpătorii Remus şi Florin Râmbetea care au recunoscut şi au nominalizat pe toți membrii care au efectuat detecții neautorizate şi şi-au însuşit cele 10 brățări conducându-i pe anchetatori la locul descoperirii.

În această perioadă un realizator TV a reuşit să penetreze rețeaua de infractori din Deva şi să dea pe postul TV, în 9 mai 2002, un film documentar în care a prezentat una dintre brățări însoțită de următorul comentariu: *„ceea ce vedeți aici, în mâna mea, este o brățară de aur masiv, ascunsă de unul dintre căutătorii din această zonă, o brățară pe care, v-o garantez, orice muzeu din lume şi-ar dori-o, are în jur de 1500 g, e incredibil. Poate nu o să vă vină să credeți, dar este crudul adevăr. Muzeul Național de Istorie în subsolul căruia într-o cameră blindată sunt expuse cele mai valoroase obiecte din aur descoperite în România nu are o brățară ca cea aflată acum în posesia bandelor de căutători din Deva. Există totuşi una foarte asemănătoare, dar, aş spune eu, din păcate, din argint”*.

Cetățenii României vedeau pentru prima oară una dintre minunatele bijuterii ale dacilor şi luau cunoştință de existența lor în mâinile unor infractori. Vizionând filmul documentar, experta germană a apreciat că brățara este asemănătoare cu cea expertizată de domnia sa în 2001, o brățară din aur, puțin peste un kg, de 23-24 carate, în valoare de cca. 80.000 $ SUA. A mai precizat că o altă brățară asemănătoare a fost scoasă la licitație de Casa Cristie's din Londra, şi piesa a fost expusă la vânzare pentru prețul de 65.000$ SUA. Legătura cu specialista germană s-a ținut printr-un investigator sub acoperire ce a purtat numele de cod „Margot”. Experta germană mulțumeşte prin două email-uri din 2005 pentru imaginile trimise precizând că poliția germană a contactat-o şi i-a arătat fotografia a doi tineri pentru a identifica persoana care a venit la ea cu brățara pentru expertiză, exprimându-şi bucuria: *„am fost absolut fascinată de bijuterie şi am profitat de ocazie pentru a studia tehnica confecționării brățării, chiar în momentele în care stăteam de vorbă cu tânărul. Îmi amintesc de faptul, că tânărul nu era un anticar profesionist”*. A mai precizat *„că la New York s-a pus în vânzare o brățară asemănătoare, dar nu s-a vândut deoarece nu există cereri pentru obiecte de interes regional care nu sunt de proveniență grecească sau romană şi sunt zvonuri că mai există unele brățări de acest tip la câțiva anticari*“.

Cele două persoane prezente în film erau indivizi din municipiul Deva care făceau parte din grupul de braconieri din 2001. Ca urmare a prezentării filmului au început reglările de conturi între bandele de jefuitori.

La 3 iunie 2002 doi braconieri au fost surprinşi în flagrant de către Direcția poliției judiciare în cursul unei tranzacții cu monede de argint romane efectuată către două persoane din Cluj-Napoca în parcarea hanului *Între Sălcii* din Alba Iulia. Cu această ocazie au fost ridicate din autoturismul indivizilor 128 monede romane din argint în valoare de 4000 lei care au fost predate Muzeului Național de Istorie a României precum şi un detector de metale performant.

Cu toate că braconierii ştiau că sunt urmăriți şi cercetați de organele de poliție au continuat să detecteze tezaure şi în alte situri arheologice. Astfel în 4 iunie 2002 au fost surprinşi de organele de poliție în timp ce efectuau detecții şi săpături arheologice neautorizate în situl arheologic de la Cetatea Bănița, jud. Hunedoara, mai mulți braconieri din Deva şi Timişoara.

Până în prezent, instanțele de judecată au fost sesizate cu 2 dosare, fiind trimise succesiv în judecată, 2 loturi de câte 13 respectiv 10 inculpați cetățeni români şi străini, pentru braconaj arheologic în siturile protejate din Munții Orăştiei, însuşirea şi vânzarea de obiecte de patrimoniu de valoare excepțională. În cazul altor 36 persoane procurorii au dispus disjungerea cauzei şi continuarea cercetărilor.

Procesul continuă cu speranța că vom putea cunoaşte mai bine conținutul real al gropilor de tezaure, condițiile în care s-au descoperit nu numai brățările, ci şi celelalte tezaure monetare compuse din monede din aur şi argint.

Până la terminarea procesului este necesară o reevaluare ştiințifică a datelor sumare ce au rezultat din declarațiile martorilor în legătură cu condițiile în care au fost descoperite brățările. Trebuie să subliniem faptul că cele mai multe date ştiințifice s-au pierdut, braconierii nu au urmărit decât însuşirea obiectelor de patrimoniu şi vânzarea în beneficiul lor. S-au pierdut date în legătură cu numărul pieselor descoperite, condițiile în care au fost depuse în pământ, perioada de acumulare a tezaurelor, originea şi datarea lor, şi destinația acestora în cadrul societății dacice, începând din secolul al II-lea î.Ch până în secolul al II-lea d.Ch, precum şi cauzele care au condus la îngroparea lor.

Revenind asupra condiţiilor în care au fost descoperite cele 10 brăţări de aur, săpătorul Florin Rembetea a declarat în anchetă că cele 10 brăţări s-au aflat într-o groapă de formă triunghiulară dispusă pe două nivele, căptuşită şi acoperită cu plăci de micaşit de dimensiuni diferite.

Arheologii albaiulieni M-M. Ciută şi G. T. Rustoiu au reconstituit, după 6 ani, contextul arheologic al descoperirii celor 10 brăţări, conştienţi fiind de pierderea majorităţii datelor ştiinţifice ce ar fi putut constitui dobândirea unor informaţii importante[13]. Aceştia au adus noi precizări privind locul descoperirilor la 600 m sud-sud-est de zona incintei sacre a Sarmisegetusei Regia în masivul *„Căprăreaţa"* pe o pantă abruptă de cca. 70^0 întreruptă mai jos de o terasă amenajată ce coboară spre pârâul Godeanu. La 3-5 metri deasupra gropii se află o stâncă de micaşist de formă trapezoidală de 3x3 m situată pe cumpăna apelor între două văi. Stânca a constituit cu siguranţă reperul după care proprietarii brăţărilor se puteau ghida în vederea recuperării lor după un oarecare timp, care s-a dovedit a nu fi prielnic pentru ei niciodată, ci pentru alţii, după 1900 de ani. O parte din terasă a fost cercetată în anii 1970 de către un colectiv de arheologi condus de H. Daicoviciu, fiind numită *„cartierul de est"* sau *„arealul fostelor ateliere de fierărie"*[14]. Pădurea din acest masiv a fost exploatată în trecut, în secolul al XIX-lea, nefiind anterior deranjată de secole şi milenii încât nu au fost deranjate comorile din solul acestor păduri. Groapa se afla pe un teren uşor nivelat de 0.50x0.50 m, operaţie întreprinsă de cei care au ascuns brăţările. Arheologii menţionaţi au cercetat o groapă alungită cu dimensiunea de 0.80–1.00 m şi adâncă de 0.80–0.95 m. În interior au identificat două lespezi de micaşist de 60x40 cm de formă rectangulară care au fost utilizate pentru acoperirea gropii, iar în exterior au mai descoperit 18 bucăţi de micaşist de dimensiuni mai mici utilizate de depunătorii brăţărilor la placarea celor două compartimente ale gropii. Braconierii au aruncat lespezile şi au lărgit groapa iniţială după ce au descoperit cel de al doilea compartiment în speranţa că vor mai descoperi şi alte brăţări. Pietrele nu au urme de prelucrare, sunt naturale, luate de cei care au ascuns brăţările din zona apropiată, probabil în grabă sub presiunea unor situaţii deosebite. Era normal ca brăţările să fie depuse în gropi învelite în piele sau pânză textilă, lucru ce nu mai poate fi probat deoarece ele au fost spălate, îndepărtându-se orice urmă microscopică de materie organică.

Autorii articolului menţionat şi-au pus întrebarea: *„de ce aceste importante descoperiri nu s-au putut face în cadrul amplelor campanii de săpături arheologice întreprinse de aproape un secol?"*. Răspunsul pare simplu, din cauza dimensiunii sitului arheologic Sarmisegetusa Regia, evaluat la peste 100 ha, conţinând fortificaţia cu toate terasele şi terenurile situate între acestea, dar mai ales din faptul că toate investigaţiile s-au făcut, cum era şi normal, în zonele construite şi locuite, nu căutând în mod expres tezaure, ci cercetând vestigiile societăţii dacice în ansamblul şi aspectele ei. Cu riscul de a ne repeta, se ştie că aproape toate tezaurele dacice şi nu numai s-au descoperit în afara aşezărilor, în locuri în care proprietarii lor au crezut că nu pot fi găsite de nimeni în afară de ei.

Revenind la cea de a doua descoperire din 2001 în care s-au sustras 5 brăţări se pot face unele precizări (fig. 1). Arheologii prezenţi la simpozionul „Aur şi Tezaur în Civilizaţia Dacică", organizat de Muzeul Unirii din Alba Iulia în 2007, ştiau că cele 5 brăţări s-au descoperit într-o singură groapă aflată în apropierea celei din care s-au extras primele 10 brăţări. În rechizitoriu se specifică însă că brăţările amintite provin din trei puncte diferite ale sitului arheologic: primul situat la poalele culmii *„Căprăreaţa"*, în zona bazinului pârâului Godeanu, de unde s-au extras dintr-o groapă *„amenajată cu lespezi de piatră deteriorate de timp"* trei brăţări din care una a fost lovită cu sapa de către Florentin Raţiu, producându-i mici adâncituri pe câteva spire. Din doua gropi situată pe panta culmii *„Căprăreaţa"* au fost extrase alte două brăţări de aur.

În decursul anilor 2005-2007, statul român a reuşit să recupereze în prima fază de la colecţionari din străinătate 9 brăţări, plătind compensaţii echitabile de până la 60–70 mii € bucata, conform organelor judiciare. Acestea au făcut obiectul unor expoziţii temporare la Bucureşti, Alba Iulia şi Cluj. Ulterior organele judiciare au mai informat opinia publică românească despre recuperarea a încă 4 brăţări, în total 9. În prezent se derulează proceduri legale pentru recuperarea altor patru piese.

În urma acţiunii de recuperare cei trimişi în judecată au început în ţară o campanie în presă şi televiziune, referitoare la o pretinsă neautenticitate a acestor brăţări. Numeroşi ziarişti şi chiar specialişti au contestat autenticitatea lor, argumentând că asemenea bijuterii nu au mai fost descoperite niciodată şi bazându-se pe o veche teorie, emisă de specialiştii români privitor la utilizarea argintului ca etalon în societatea dacică. Au fost contestate atât doamna Marinescu, care nu avea certificat de expert în domeniu, deşi domnia-sa lucra în această specialitate de peste patru decenii, iar pe experta germană au minimalizat-o, deşi era reprezentanta unei mari instituţii de prestigiu din Germania, *Institutul Arheologic German* din Frankfurt pe Main. Cine ar fi putut concepe că această mare instituţie germană şi-ar fi putut permite să angajeze un expert neautorizat şi neverificat în acest domeniu. Adepţii falselor brăţări

13 Ciută, Rustoiu, 2007, p. 8-20.
14 Glodariu, 1975, p. 107-134.

dacice au inventat tot felul de teorii privitoare la confecţionarea lor. S-a spus că un individ din Călan a confecţionat aceste brăţări şi a murit, prin urmare faptul nu poate fi verificat. O altă teorie emisă de diferiţi specialişti susţinea că brăţările au fost confecţionate din aurul provenit din topirea numeroaselor monede dacice din aur, respectiv kosoni. Susţinătorii acestei teorii nu cunoşteau realitatea că pentru confecţionarea unei brăţări de 1 kg trebuiau să topească cca. 120 kosoni, fiecare în greutate de 8.5 g, ceea ce, să recunoaştem, este o aberaţie. Valoarea kosonilor vânduţi separat pe piaţa de valori din Europa ar fi fost mult mai mare decât valoarea unei brăţări.

A fost interpelat ministrul culturii de către ziarişti pentru plăţile necesare recuperării de la diferiţi colecţionari din străinătate a brăţărilor spiralice, plătind sume mari acestora pe nişte presupuse falsuri.

Revenind la subiect, conform martorilor consemnaţi în rechizitoriu se precizează că cele zece brăţări descoperite în anul 2000 aveau fiecare o greutate mai mare, de la 1400 g până la 1700 g. Toate cele 9 brăţări recuperate până în prezent au o greutate mai mică de 1200 g. De aici marea întrebare. Să fi greşit aşa de mult cei care au cântărit cele 10 brăţări descoperite în anul de 2000 ţinând seama ca au utilizat un cântar de bucătărie? Eroarea nu putea fi mai mică de 50 g, sau declaraţiile nu au fost în conformitate cu realitatea, ori din gropile detectate în 2001 au fost extrase mai multe brăţări decât cele declarate şi nu au fost recuperate. Există posibilitatea ca piesele cu greutatea cea mai mare să nu fi fost încă recuperate. Oricum este important că aceste tezaure au fost recuperate şi nu contează atât greutatea lor în aur ci valoarea lor artistică, de patrimoniu şi prin unicitatea lor.

Dăm în continuare o descriere generală şi câteva date tehnice despre cele 9 brăţări spiralice recuperate până în prezent. Brăţările spiralice din aur au extremităţile lăţite în formă rectangulară decorate cu câte 7 palmete, 8 brăţări şi 6 palmete una. Corpul este decorat cu incizii în formă de brăduleţ, şiruri de puncte, linii în zigzag, linii arcuite, cercuri incizate şi puncte în formă de romb. Capetele se termină într-o protomă (capete de animale), puternic stilizate, reprezentând foarte probabil capete de şarpe sau lup. Unii arheologi cred că au fost reprezentate capete de porc, cerb sau vultur. Inciziile pe unele dintre acestea ar putea să redea stilizat părul de pe corpul animalului. În general au fost decorate cu un număr mic de elemente, faţă de suprafaţa pe care o aveau la dispoziţie. Protomele împreună cu palmetele desfăşurate pe orizontală dau imaginea unui şarpe, uneori cu aripi. Se pune întrebarea dacă decoraţia acestor brăţări nu imită foarte stilizat, dragonul, reprezentând stindardele dacice care apar sculptate pe Columnă? (fig. 2).

Numărul de spire variază între 5.5 şi 7.5 şi nu sunt legate de greutatea în aur a fiecărei brăţări. Unele brăţări mai grele conţin mai puţine spire şi nu credem că numărul spirelor ar putea avea o valoare simbolică. Mai sigur numărul palmetelor, întotdeauna 7 cu o singură excepţie. Grosimea tijelor brăţărilor variază între 3.5 mm şi 6 mm, iar lăţimea plăcilor terminale de la 1.9 cm până la 2.12 cm. Înălţimea este de la 7.5 cm până la 9.2 cm, iar diametrul variază între 10.4 cm şi 12.5 cm. Greutatea variază de asemenea între 680 g şi 1200 g, iar puritatea aurului de la 18.18 până la 22.3 carate.

Pentru confecţionarea lor s-a utilizat aceeaşi tehnică prin care au fost confecţionate şi decorate brăţările spiralice din argint.

Arheologul Florin Medeleţ a consacrat un studiu amplu privitor la brăţările spiralice din argint identificând, până în 1994, 27 de brăţări din care 3 de dimensiunile celor din aur. La acestea se adaugă 18 brăţări din aur, cifra ridicându-se la cca. 50 bucăţi. Acelaşi autor a enumerat o serie de tehnici de prelucrare a brăţărilor spiralice din argint şi a altor bijuterii dacice prin tehnici de turnare, ciocănire, trefilare, poansonare, incizie, aurire, insistând cu precădere asupra tehnicii prin ciocănire a metalelor nobile[15]. Specialista germană amintită susţine că dacii au utilizat în mod deosebit tehnica prelucrării metalelor prin ciocănire la rece a lingourilor de argint şi aur. Aceasta era o tehnică foarte veche care a fost abandonată încă din antichitate în lumea greco-romană, acolo optându-se pentru turnarea metalelor în forme, inclusiv a bijuteriilor. Din acest motiv bijuteriile dacice, inclusiv brăţările spiralice din aur sunt cu siguranţă opere originale, putând fi identificate şi datorită acestei tehnici care în prezent nu mai poate fi imitată. Până să se obţină un lingou, praful de aur era topit şi se prelucra prin batere cu ciocane de lemn, pe o nicovală de lemn. Lingourile obţinute pentru confecţionarea brăţărilor puteau fi lungite, susţine Fl. Medeleţ, până la 2 m, neexistând nici o tehnică a trefilării. Foarte probabil în această fază să se fi realizat prin batere cu diferite poansoane din bronz protomele, palmetele şi celelalte elemente decorative după care barele au fost rulate pe un tambur de lemn bine şlefuit, posibil învelit în piele ca să nu se imprime în metalul nobil irizaţiile lemnului. Posibil ca şi în această fază să se fi realizat şi alte elemente decorative cu dăltiţe speciale, parte din protome, gura şi ochii animalului, precum şi alte decoruri stilizate. Această tehnică a fost utilizată şi la baterea monedelor autohtone[16].

Continuare în numărul următor.

15 Medeleţ 1994, p. 197-198.

16 Preda, 1957, p.113, 1973, p. 53; Popescu, 1951, p. 33-39; Mărghitan, 1977, p. 75; Fettich, 1953.

Câteva considerații privind legea fundamentală a comodității în vorbire – factor important în evoluția şi ontinuitatea limbii daco–române

Prof. Maria CIORNEI

Orice limbă vorbită în prezent de o anume populație are în spatele ei o evoluție care porneşte de la un punct originar ce nu poate fi determinat în timp cu exactitate.

Limbile s-au format în mod diferit; dacoromâna de pildă s-a închegat prin închidere, adică prin materialul lingvistic originar, care a constituit fondul principal de cuvinte şi structura gramaticală de bază, la care s-au putut adăuga şi nesemnificative influențe ale populațiilor de adstrat.

Pornim de la o realitate demonstrată ştiințific, pe baza unor cercetări ale unor savanți de prestigiu străini precum americanca specialistă în studii indo-europene, Marija Gimbutas, sumerologul, A.F Kifkin şi nu numai, ca şi a celor români, anume a existenței limbii pelasge ca limbă originară, cu nucleul de formare în Carpați. S-a demonstrat pe baza studiilor transdisciplinare, dincolo de istorie sau arheologie, de consemnările în documentele antice, sau mai târzii, şi pe baza celor mai vechi relicve ale unui craniu găsit recent (anul 2002) într-o peşteră din vestul Banatului, analizat şi de laboratoare din Norvegia şi din SUA, că acesta reprezintă cel mai vechi craniu al omului european modern datând de 34-36 de mii de ani.

Aceştia sunt strămoşii proto-pelasgilor care au întemeiat primul stat mondial, împrăştiindu-se în toate direcțiile atât de la est la vest, de la nord la sudul Europei cât şi în alte continente în Sumer, în India, ba chiar ajungând prin China, până în Japonia; o dovadă este până azi populația ainu.

Pentru a putea răspunde exigențelor impuse de tema anunțată ne vom opri mai întâi la o discuție asupra unora dintre cei mai vechi termeni legați de istoria străveche a poporului nostru, menționați de autorii antici, despre care se avansează chiar ideea imposibilității aflării etimologiei lor, chiar dacă ultimele cercetări aduc lumină în aceste domenii, considerate însă de cercetătorii ruginiți adevărate blasfemii, demonstrând ancorarea în unele teorii depăşite, care s-au enunțat în urmă cu 200 de ani.

Vom evidenția acele transformări lingvistice care relevă legea determinantă în evoluția de milenii a unei limbi ca cea română – anume legea comodității în rostire, în funcție de aparatul fonator şi de tendința firească de fluidizarea vorbirii prin anularea cuvintelor, ori a părților de cuvinte sau a sunetelor inutile în comunicare.

Vom avea în vedere un principiu incontestabil firesc, ținând cont de datele reale şi interpretarea logică a informațiilor istoriei, fără părtinire; anume acela al continuității neîntrerupte a poporului dacoromân, implicit şi a limbii sale, pe acest teritoriu, dincolo de orice împiedicarea în prejudecăți, ori neadevăruri perpetuate din ignoranță, sau şi mai rău, din interese condamnabile ale unor populații vecine, venitoare mult mai târziu pe pământurile noastre. Pe scurt fără prea multe comentarii vom prezenta legile care au determinate evoluția unor termeni rămaşi de milenii în ceață, al căror sens odată descifrat, a dus la deschideri largi în înțelegerea multor fapte din istoria noastră dar si din cea universală.

Pentru început pornim de la abordarea etimologiilor unor lexeme ca **Valah**; **Kogaion**, ori a descifrării misteriosului refren, în alcătuiri mai mult sau mai puțin sintetice, ale străvechilor colinde, existențe vii şi astăzi.

Pentru prima oară am demonstrat, prin evidențierea transformărilor lingvistice, faptul că valahii sunt descendenții direcți ai pelasgilor.

Cunoscuți şi sub denumirea de hiperboreeni, de antici, se bucurau de mare prestigiu. Despre ei au vorbit mai toate marile personalități ale timpului, de la Homer la Herodot, la Socrate, la Platon la Ovidiu, ori Virgilius şi la mulți alții.

Între cei care se trag din pelasgi se numără şi cele 200 de ramuri tracice despre care amintesc Herodot, Mircea Eliade, Dumitru Balaşa şi nu numai.

Milenii s-au scurs până la elucidarea etimologiei cuvântului **valah**, deşi termenul este cunoscut încă de la Homer care în *Iliada* îi numeşte **olosoi.**

Grecii înşişi îi considerau pe hiperboreeni, pe pelasgii din N Dunării *dioi*, adică *divin, de-o seamă cu zeii.*

De la eponimul **pelasgus** la cel de **valah** s-a ajuns în timp îndelungat.

În toate transformările evidente este vorba de alunecări fonetice în funcţie de aparatul fonator, de urechea vorbitorului şi nu în ultimul rând de modalitatea cea mai comodă şi mai rapidă de comunicare.

Se înlocuiesc în vorbire unele foneme ce se pot uşor confunda în graiul fluent, cerut de necesitatea unui efort minim în emitere, de căderea terminaţiilor finale, a formelor vechi, cerute de evoluţia limbii în timp, de eliminarea terminaţiilor, spre armonie, spre mlădierea vorbirii, de alunecări de sunete datorate necesităţii înlăturării unui efort prelungit, în emisia de aer, antrenând grupe de muşchi specializaţi în mişcări ce induc un efort minim al energiei sonore.

Prezentăm spre edificare, fără a detalia fenomenele fonetice etimologia cuvântului **valah(i)-**pornind de la termenul originar **pelasgus:**

pelasgus=pelasgi=pelahi=velahi=valahi

Valahii sunt, după cum am arătat cunoscuţi în istorie cu acest nume din vremuri străvechi. Românii însă nu şi-au spus în mod constant astfel. Cei care i-au numit aşa au fost popoarele învecinate, care au păstrat în memoria ancestrală şi care au transmis din generaţie în generaţie ideea existenţei pelasgilor ca popor originar civilizator, chiar dacă astăzi nici bulgarii, nici sârbii, nici grecii ori ungurii şi nici alţii n-o mai recunosc, fie din orgoliu, fie din alte interese.

În timp, străinii au făcut totul ca să se piardă din conştiinţa umanităţii, cine sunt valahii, însă extraordinara varietate de denumiri, relativ apropiate date de aceşti străini valahilor, este dovada vechimii lor ca popor, dar şi a rolului lor civilizator în istorie. (vezi *N. Densusianu – Dacia Preistorică;* **flaci – blaci – belaci – belce – feaci – placi – felahi; mai recent vlahi – valahi – kara-iflachi – olacz** etc.*)*

Ne vom opri doar la câteva exemple.

În sudul Dunării valahilor, românilor li se spune **vlahi;** denumirea le-au dat-o sârbii, bulgarii, populaţii slave sau slavizate în a căror limbă există în vorbire cuvinte ce conţin grupe de consoane, ce duc la o pronunţie mai aspră, de ex: **sr.** Sârbii au chiar o localitate numită **Srebenița**.

În cazul eponimului pronunţat de ei **vlahi,** e vorba şi de adoptarea unei forme fonetice scurtate. Eliminarea primei vocale **a** din termenul **valah** s-a făcut prin atracţie vocalică reducând o emisie, în timp, a cuvântului, dispărând prima vocale **a,** care este compensată de impunerea accentuării celei de a doua vocale **a,** ceea ce asigură o anume ritmicitate şi valoare fonetică simetrică, fiind în acord şi cu aparatul fonator al slavilor.

Slavii din nord, ruşii, ucrainenii le spuneau **volohi** pentru că consoana lichidă **l** urmată de vocala **o** are ca punct de articulare în zona bolţii palatului; este vorba de acel sunet caracteristic şi basarabenilor vorbitori de limbă rusă, care se deosebeşte de sunetul **l** din română, care urmat de vocala **o** sau chiar de **a** se articulează mai aproape, în zona dentală anterioară, ceea ce are ca rezultat pronunţarea consoanei **l** mai deschisă decât cea articulată în zona palatală, din limba rusă.

În demersul nostru, pentru că am pornit de la evoluţia unui termen foarte vechi, vom aborda şi explicarea etimologiei, prin urmărirea transformărilor fonetice, într-o firească existenţă, al altui asemenea lexem, din acelaşi fond străvechi, şi anume al oronimului Kogaionon. Despre Kogaionul, Muntele Sacru al dacilor, deţinem primele informaţii de la geograful grec Strabon, care în *Geographia* sa, spune că dacii aveau acest munte sacru, purtând numele amintit, de sub care izvora şi un râu cu acelaşi denumire. În mod sintetic vom urmări fenomenele lingvistice care au dus la descoperirea muntelui acesta sacru. Deşi denumirea oronimului pare stranie, nu trebuie să uităm că vorbim de transformări legate de un timp milenar, în care populaţia vorbitoare de protodacă, a folosit limba în condiţii mereu legate de deplasări de populaţii de la şes la munte, şi invers din locuri diferite, şi că vechile denumiri ale unor oronime, hidronime, au fost reţinute peste generaţii, în condiţiile în care urmaşii nu se mai aflau pe aceleaşi locuri, au avut loc mişcări de du-te-vino, graţie constrângerilor istorice şi refugierea în locuri mai sigure, de regulă în munţi, pentru un timp. Revenirea s-a făcut şi după sute de ani uneori, pe aceleaşi locuri, sau pe altele mai apropiate sau mai îndepărtate, aşa că vechile denumiri, cunoscute de strămoşi, au fost preluate de urmaşi care au putut reţine aceste denumiri în forme care au suferit schimbări neesenţiale, dar acumulate în timp, unele n-au mai putut fi înţelese, dacă le raportăm la cele străvechi. Datorită lipsei documentelor scrise aceste denumiri au căpătat forme diferite, dar schimbările s-au făcut în interiorul acestora prin aplicarea legilor general valabile în comunicare, având în vedere acomodarea urechii dar şi a vorbirii fireşti, care înlătură piedicile artificiale, nenecesare. Toate acestea se confirmă urmărind evoluţia cuvântului în discuţie. Transformările fonetice ce vor rezulta vor fi urmarea aceleaşi legi universale în evoluţia unei limbi, acea a comodităţii în vorbire.

Prezentăm formele în evoluţie: **Kogaionon** (terminaţia **on** este grecească, şi în mod firesc admitem pe cea pelasgă sau protodacă, nu latină anume **us**; vezi atestatul Decebalus din atestatul IDecebalud per Scorilos**) Kogaionus = Kogaionu = Kodaionu = Kodeonu** (în limba gracă diftongul **ai** se citeşte **e)=Kodeanu**= **Godeanu.**

Am ajuns la un fapt chiar dacă greu de acceptat, dar demonstrat că acest **Kogaion, munte sfânt** este **Muntele Godeanu**, cel mai înalt şi mai apropiat de capitala Sarmizegetusa

Înţelegem că există continuitate în fiinţarea limbii dacoromâne, ce se pierde în negura veacurilor, că poporul dacoromân, ca şi limba sa n-au putut dispărea, cum se susţine, în 165 de ani de stăpânire romană numai pe un sfert

din teritoriul vechii Dacii, că ne scăldăm într-o mare de cuvinte dacice, că foarte multe din acele cuvinte trecute în dicţionare ca fiind de origine necunoscută sunt băştinaşe, că nu tot ce este la alte popoare şi la noi, am luat neapărat de acolo, ci de cele mai multe ori s-a întâmplat invers; vechimea limbii noastre o dovedeşte. Chiar dacă, după cum s-a văzut, am apelat la forme foarte vechi pentru a explica anume etimologii ale unor cuvinte care au acum, peste milenii, sonorităţi stranii, s-a dovedit că nu este nimic întâmplător în evoluţia limbilor şi că există legi generale sau specifice ce guvernează aceste evoluţii, ce au ca punct central legea fluidităţii, prin simplificarea cuvintelor ori a construcţiilor sintactico-morfologice, înlăturând asperităţile, dovezi clare ale continuităţii, şi mai ales există explicaţii pentru faptul că limba română este atât de unitară, deşi se ştie că romanii n-au putut şi n-au colonizat zonele extracarpatice, dar limba e aceeaşi peste tot. Toate teoriile vechi şi nerealiste, ce sfidează orice raţiune firească, privind lichidarea în totalitate a unui popor, ori dispariţia cu desăvârşire a unei limbi într-un timp nesemnificativ, raportat la timpul istoric, se dovedesc – vorba cronicarului Miron Costin-doar *basne.*

În acelaşi timp demersul nostru este o invitaţie la a permite cercetării istoriei deschideri către alte domenii care pot lumina căi neînţelese şi sortite altfel a rămâne neelucidate un timp imposibil de definit. Aşadar iată că ceea ce cercetătorii români, şi nu numai, considerau existenţa unui Munte Sfânt al dacilor un mit, deşi menţionat de o personalitate antică, competentă – Strabon era geograf om de ştiinţă - prin cercetări lingvistice, în acest caz, s-a ajuns la a recunoaşte că şi mitologia, poate fi sursă importantă de informaţii ştiinţifice.

Rămânând în aceeaşi perioadă străveche a istoriei noastre, vom arăta, fără a insista asupra încercărilor de decodoare, făcute de diferiţi cercetători, care este sensul uluitoarelor şi mai straniilor refrene din colindele cele mai vechi, care, deşi neînţelese, sunt vii, folosite şi azi.

Amintim, pentru că ni se pare edificator, ceea ce spune Victor Kernbach în *Universul mitic al românilor – Ed.Şt. 1994, p.35, 105,* care consideră: ”*cuvântul Ler un fenomen onomastic, singular, până acum nedecifrat, care, mai ales, în colind este un nume magic, arhetipal aproape numele în sine, o invocaţie către persoana primordială divină sau umană, o formulă obscură devenită aproape o formulă de sonoritate pură, un refren incantatoriu.”*

Vasile Lovinescu (Dacia Hiperboreeană Ed. Rosmarin, Bucureşti 1994, p. 23, afirmă: „*colindele nu sunt bineînţeles latine, ci urcă la obârşia comună protopelasgă, într-o antichitate abisală – ele sunt tot ce e mai misterios în poezia populară*“.

Pentru a pătrunde în miezul acestui mister vom porni de la faptul că Ler reprezenta tot în viziune lovinesciană Regele Lumii, Creatorul căruia încă din timpuri imemoriale în temple i se cântau imnuri sfinte de către slujitorii acestora, tineri iniţiaţi sub îndrumarea Marilor Preoţi.

Etimologia acestui cuvânt are ca formă de bază lexemul în protodacă **lerunus,** de la care prin renunţarea la terminaţiile finale **us,** fenomen general în evoluţie se ajunge la ceea ce am amintit mai înainte, anume la călugării **lerunii** care-l slăveau pe Marele **Ler, Zalmocsis – Dumnezeu cel Sfânt** (avem în vedere faptul că dacii au fost monoteişti, chiar înaintea iudeilor, şi că în limba lor Zalmocsis, Zeul Suprem se traducea prin Stăpânul Vieţii şi al Morţii; creştinismul s-a răspândit firesc tocmai pentru că Noua Învăţătură **a împlinit legea nu a stricat**-o cum spune Iisus, aşa încât în noile condiţii, Marele Creator se numeşte Dumnezeu, a cărui arie semantică se suprapune perfect peste sensul exprimat de lexemul Zalmocsis, căci Dumnezeu Iisus este slăvit şi azi în misterele creştine ca acelaşi Stăpân al Vieţii şi al Morţii.

Cea mai uzitată şi mai simplă formulă sacră ce constituie refrenul colindelor este **Lerui (Leroi), Doamne, Ler!**

Timpul a aşternut uitare peste sensul adevărat al refrenului, dar acesta s-a păstrat tocmai pentru că în memoria ancestrală a rămas şi s-a transmis ideea că e păcat să schimbi ceea ce este sacru; remarcăm însă simetria realizată prin repetiţia cuvântului **Ler**, din nevoia de a asigura melodicitatea, frumuseţea colindelor care se cântă.

Sintagma se poate descompune în cuvintele **Leru-i (oi), Doamne, Ler;** vocala **i** este forma scurtă a verbului **a fi** la prezentul indicative-**este,** ca şi diftongul **oi,** formă populară coruptă cu acelaşi sens; ca urmare vom înţelege astfel: **Sfânt este(i-oi) Domnul (Dumnezeu) Sfânt!**

Datorită tendinţei de exprimare sintetică, are loc contopirea celor două cuvinte **ler** şi **este,** nu înainte de a renunţa la forma lungă a verbului amintit, ceea ce a dus şi la pierderea în timp a sensului.

Din numeroasele refrene întâlnite în colecţiile de colinde, ne vom opri la cele mai stranii, şi aparent imposibil de înţeles: **Iaho! Ler, Doamne, Ler, Io-Leroi Valerunda (**apud *Vasile Lovinescu-Dacia Hiperboreeană Ed. Rosmarin 1994)*

Vom încerca să analizăm pe rând elementele componente, întreprindere care a cerut mult discernământ şi argumentare ştiinţifică, pornind de la ideea că aceste forme sunt comprimări ale unor cuvinte ce în străvechime trebuie să fi avut un sens clar, corelat cu epoca, şi cu misterele religioase practicate.

Iaho=Iah+o*,* lexemul având în componenţa originară teonimul proto – pelasg cu sensul de Supremul Creator, **Iahavanus+o (i-oi=este)**

Iahavanus urmează în transformările sale aceleaşi legi fonetice, de care am vorbit, deci vom prezenta doar formele în evoluţie*:*

Iahavanus- Iahavanu-Iahvanu-Iahva; în limba ebraică întâlnim forma aceasta.

Este cunoscută în epocă polemica lui Origenes cu iudeii pe care-i acuză că s-au inspirat din religia dacilor, dar şi afirmaţiile istoricului iudeu Iosephus Flavius, care în *Antichităţi Iudaice*, vorbeşte despre izbitoarele asemănări dintre morala şi religia aspră a călugărilor daci numiţi ktişti şi polistai şi secta esenienilor evrei, care s-au inspirat de la geţi.

Aplecarea asupra stabilirii sensului lexemului în forma cea mai scurtă, din refrenul de mai sus **Iah**, prilejuieşte şi evidenţierea argumentată că şi romanii îl aveau în panteonul lor, ca **Ianus (Iahavanus-Iavanus-Ianus**, zeul Suprem, pe care pelasgii, înaintaşii dacilor, îl numeau Zalmocsis, identificat de latini şi cu Saturn *(Elena Căluşiţă Alecu-Zalmoxis Ed. Gemenii*).

Latinii, ei înşişi, desprinşi, ca şi dacii din ramura pelasgă, politeişti însă, sub influenţa grecilor, îl reprezentau cu două feţe, Zalmocsis însuşi era considerat Stăpânul Morţii şi al Vieţii, ceea ce arată că Ianus are aceleaşi atribute fiind de fapt acelaşi Zeu Moş; de altfel termenul de *moş,* este constituent al chiar teonimului în discuţie, ceea ce arată că acesta este cel ce duce spre tărâmul înaintaşilor.

Spiritualitatea dacilor pelasgi pe planul misterelor religioase, ca şi pe toate celelalte planuri ale existenţei lor este o continuitate, ne-o arată şi faptul că *Noua Învăţătură* creştină continuă preceptele mistice ale dacilor, ce s-au consolidat în jurul a două jaloane, valabile şi azi în creştinism şi anume: monoteismul şi credinţa în nemurirea după marea trecere a sufletului. Iisus-Dumnezeu este venerat în aceeaşi funcţiune de Stăpân al Vieţii şi al Morţii.

Aşadar vorbim aici de *Zeul cel Bătrân*, numit la început **Iahavanus (Ianus)** de toţi pelasgii, menţinut cu numele distinctiv amintit de dacii ce s-au despărţit de latinii, care l-au păstrat în panteonul lor politeist, cu numele iniţial originar, derobat însă de atributele zeului suprem, cauza fiind puzderia de zei cultivaţi de aceştia.

Colindele străvechi româneşti, ca şi cele de azi păstrează acelaşi refren, ce invocă pe acelaşi Dumnezeu, slăvit din vremuri imemoriale; o dovadă este faptul că şi astăzi în unele sate maramureşene Dumnezeu este numit **Moşul.**

Reluăm firul demonstraţiilor noastre privind descifrarea refrenului amintit, atât de straniu la prima vedere.

Iaho! Ler-Doamne Ler, Io,- Leroi-Valerunda:

Iah-o este invocaţia însemnând **Tu eşti Stăpânul Vieţii si al Morţii**

Ler= Sfinte

Doamne,

Ler=Sfinte

Io=iunus(junus-tineri, leruni, călugări),

Ler-oi(îi-este)=Sfânt este

Valerunda=preamărit, binecuvântat(adjectiv protoltin (pelasg)-exista şi verbul **valerandur-** pt că şi adj şi verbul au în radical comun cuvântul **ler,** s-a ajuns la tangenţe de sens.

Acum putem traduce mai puţin misteriosul refren străvechi:

Iahoi! Ler-Doamne, Ler, Io, - Leroi-Valerunda: Tu eşti Dumnezeul ! Sfinte- Doamne, Sfinte, (*şi*) noi tinerii(călugări)- **Ţie ce eşti Sfânt- Preamărit şi Binecuvântat, (**se înţelege **)ne închinăm, Te slăvim !**

În alte variante, în refrenul amintit, invocaţia de început **Iahoi!** se reduce la forme şi mai scurte: **Ahoi !** sau **Hoi!** sau chiar la o singură vocală.

Numele Creatorului este enunţat doar prin vocala **A**, care va face corp comun prin compunere prin abreviere şi contopire cu lexemul **Ler** ca în refrenul **Aleroi, Leur, Leor : (A+Ler+ oi(i=este)** adică **Dumnezeu, Sfântul este, !** ce lasă colindătorului, libertatea de a exprima mai accentuat, mai intens sentimental de bucurie, dar arată şi faptul că acesta nu mai cunoaşte sensul a ceea ce rosteşte, aşa încât ceea ce constituiau, la început, două lexeme distincte, devin lipsite de înţeles, doar simple interjecţii, în acord cu sentimental vestirii naşterii Mântuitorului în zilele noastre.

Chiar se remarcă schimbările într-un joc de sunete ce se impun din nevoia subiecţilor de armonie, de muzicalitate, sporită, e o formă de aliteraţie **leroi, leur, leor** având în vedere conştiinţa faptului că e vorba de un cântec sacru, perfectibil în timp ca melodicitate, fără însă a denatura până la anulare, cuvintele. Avem de-a face aici cu graiurile locale şi cu perceperea subiectivă a sunetelor.

Este evidentă exprimarea sintetică impusă de timp, dar şi de necesitatea susţinerii unui tempou cerut de o invocaţie ce implică o anume intensitate în acord cu sentimentele de bucurie, fiind vorba de asigurarea si a unei melodicităţi, căci odată cu ieşirea în stradă, din temple a acestor imnuri sfinte, pierd din solemnitatea şi rigoarea sacră impusă de reguli stricte, cunoscute, şi se adaptează nevoilor mulţimilor, care nu mai cunosc sensul exact al acestor imnuri, păstrează însă esenţa - ideea se sacru.

Colindele consfinţesc înalta spiritualitate şi cultură a poporului arată extraordinare forţă vitală a sa, care au păstrat peste milenii acelaşi rol sacru, psihopomp al refrenelor, pe care îl găsim cu aceeaşi funcţie de slăvire a Creatorului Suprem în ecteniile din Sf. Liturghie, de azi, din biserica ortodoxă, revenind, ce uluitor, tot unor entităţi spirituale, şi anume ele se constituie ca imnuri de slavă cântate de îngeri, precum la protodacii monoteişti, la începuturi, când tot numai cei aleşi, iniţiaţii în misterele zalmocsine le intonau.

Aşadar nu ne miră că aceate ectenii sună astfel: **Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot!** (un alt nume în ebraică pentru

Iahve – Dumnezeu; să fi vorbit chiar în zadar oare anticul Origenes?).

Dacă mai sus am avut în vedere unii termeni străvechi, facem un salt în timp, pentru a vedea în ce măsură, limba dintr-o perioadă mai târzie, respectă în evoluția ei aceleași legi privind comoditatea în vorbire, datorată tendinței firești de angrenarea aparatului fonator întrun efort de emisie de energie cât mai redus, care a antrenat și specializat anumite grupe de mușchi în acest sens.

Remarcăm alături de cuvinte și expresii arhaice în anume redări de întâmplări și realizarea unor portrete prin proverbe: despre Ilieș Vodă, zice sugestiv Grigore Ureche: *de departe era pom în florit, de deaproape, lac împuțit,*

Atunci când însă cronicarul se lasă furat de narațiune, și când acțiune se petrece în trecut, autorul urmărește inconștient o anume cadență a povestire, ce imprimă melodicidate și frumusețe povestirii implicând „concizie și precizia exprimării, un caracter lapidar al exprimării" (*Istoria Limbii Române-Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971*)

De pildă în portretul lui Ștefan cel Mare întâlnim ca elemente arhaice cu deosebit efect stilistic inversiunea asociată cu folosirea pluralului auxiliarului ***a avea*** **la pers a III-a, pentru singular**, păstrat până târziu. Zice bătrânul boier „Iară pre Ștefan vodă l-***au*** *îngropat* țara cu multă jale și plângere".

Inversiunea, „***Fost-au*** *acest Ştefan vodă, un om nu mare la stat*," sau Petru vodă, pribegind, *după alungare de la domnie prin Ardeal:* „***lăsat-au*** *drumul, şi s-au dat spre munț***",** aduce în prim plan, prin accentuarea unor idei prinse în cuvinte cheie, insistența accentului, ca valoare temporală crescută asupra acestor termeni.

Întâlnim aceeași tendință de a exprima sintetic ideile, ca rezultat al frecvenței în vorbirea locală a timpului, nu ca un efort al cronicarului.

Este frecventă și folosirea pers a III-a sg. pentru pl.Referitor tot la Ștefan Vodă se afirmă în continuare „***şi unde-l biruia alții, nu pierdea*** **nădejdea**", dar și forme de plural pentru singularul verbelor, cu evidenta dorință de a arăta, în cazul voievodului, că țara e înțeleasă ca un substantiv al cărui sens este de plural exprimând și ideea de integralitate: „*Iară* ***pre*** *Ştefan vodă* **l-au** *îngropat* ***țara****, cu multă jale şi plângere. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoştea toți că s-au scăpat de mult bine şi de multă* apărătură**"**.

Forma arhaică a conjuncției ***iară*** face ca acest **ă** final să introducă o pauză în emiterea cuvântului, determinând accentuarea vocalei ***a****,* ceea ce are efect stilistic atragerea atenției cititorului ori a ascultătorului. Efectul este susținut și de forma arhaică a prepoziției „*pre***",** păstrată și azi în unele rugăciuni, dovada faptului că încă această formă este simțită mai plină, cu sevă afectivă în raport cu literarul, dar neutrul și secul „*pe***"**.

Inversiunea cu valoare de superlativ absolut; „***atâta jale era***", este din nou o mostră de exprimare concisă, dar afectiv-subiectivă, pentru că aici accentul cade pe cuvântul cheie, aceasta consumând cea mai mare energie emitentă, pentru că importantă aici e sublinierea noțiunii de ***jale,*** care este întărită de superlativul absolut exprimat printr-un mijloc expresiv, și anume prin adjectivul „***atâta***". Dacă s-ar fi spus după legea standard: „*era foarte multă jale***",** comunicarea ar fi fost și mai lungă, dar și mult mai rece.

Remarcăm în același text ca trăsătură generală ce se păstrează și azi în vorbirea populară din multe zone, reducerea formelor cuvintelor în vorbire, în special prin omiterea sunetelor inițiale, ori finale, sau prin prezența unor construcții morfologice și sintactice, care nu alterează sensul. Zice cronicarul: „***nime'*** *din domni, nici mai* ***nainte,*** *nici după aceia,* ***l-au*** **ajuns**".

Vom întâlni și construcții morfologice arhaice cu infinitivul în loc de conjunctiv, de asemenea exprimate sintetic, pe care așa cum am amintit le-am găsit în graiul unor populații ce trăiesc în zone izolate cum ar fi cei din zona Apusenilor, în care se folosește infinitivul în loc de conjunctiv impus și de prezența adverbului cu formă prescurtată dar și cu sens arhaic de **gata să**: *Ştefan era mânios şi degrab a vărsa sânge nevinovat, (Grigore Ureche – De neamul moldovenilor).*

Urmărind fenomenele lingvistice ce se datorează legii comodității și fluidității în comunicare în limba română, vom găsi câteva fenomene ce privesc graiurile locale care au aspect mai conservator datorită izolării vorbitorilor, trăitori în spații foarte îndepărtate. Ne vom opri la un text semnificativ, din acest punct de vedere întâlnit în revista *Formula As, din 10-17* iulie 2009 intitulat *Şercanul de Cătălin Manole*.

Ne aflăm întro Românie indistinctivă, eternă, într-un timp fără timp, într-o zonă a Apusenilor unde nimic din schimbările moderne nu au afectat traiul localnicilor.

Un astfel de loc este satul Pliști. Aici mitul este o realitate trăită, experimentată de cei de mai înainte sau chiar de cei prezenți. Povestea boholdului, a furtunii cumplite care este adusă de șercanul, balaurul cel mare, este vie, este un adevăr care face parte din viața oamenilor.

Vorbirea lor este colorată și în funcție de timpul la care se referă vorbitorul.

Într-o povestire cursivă ce vizează trecutul și întâmplări fantastice, acesta folosește timpuri verbale în care auxiliarul perfectului compus are forma scurtă precum: *o făcut,* o *fost,* o *văzut, s-o dus*. Această formă este folosită și pentru pers. III-a sg. ca și pentru aceeași persoană la plural**, el, ei** ***o fost; o făcut, o văzut*** etc.

Forma aceasta folosită și la plural nu este simțită nici de vorbitorul școlit ca o fiind incorectă, dovadă că ea este

foarte veche, şi exersată continuu .Această structură în care auxiliarul perfectului compus este **o** şi nu **a,** sau **au,** se explică prin faptul că pronunţia vocalei **a,** din verbul **a lucrat** de pildă, presupune o deschidere completă a cavităţii bucale**,** ceea ce împiedică vorbirea fluentă, rapidă faţă de vocala ***o din*** forma verbală ***o lucrat,*** care face, datorită locului de articulare mai sus, în zona palatală, legătura firească, cu consoana ***l,*** simţită ca o prelungire a lui ***o***, prins fiind în acelaşi efort de emitere sonoră, antrenând aproximativ aceeaşi muşchi în acelaşi flux energetic.

În virtutea aceleiaşi legi a comodităţii în vorbire, având ca urmare mărirea ritmului acesteia, a fluenţei, s-au impus din timpuri foarte vechi, unele cuvinte, fie verbe, fie substantive cu forme contrase: ***nu lucru*** **(nu lucrez),** ***Doamne feri! (*****fereşte**). Şi în Bucovina, şi în Maramureş se spune: *Hai ş-om mere! ori merem* (mergem*);* lipsa consoanei **ge,** nu schimbă sensul*,* dar diminuează efortul în exprimare.

Alte forme verbale populare, mai răspândite decât cele din anumite zone mai restrânse sunt cele în care verbul **a fi** este întâlnit folosit în vorbire la prezent indicativ cu structura redusă la două sau chiar la un singur sunet, în funcţie de forma afirmativă sau negativă a comunicării.

Se spune pentru verbul ***este - îi*** *(El îi acasă*) sau chiar ***i****, (nu-i acasă,* pentru *nu este), sau* ***îs (*** sunt***)*** ori **s; (**nu-s, nu sunt). Aminteam de acelaşi procedeu al omisiunii unei părţi din cuvânt şi în cazul unor substantive proprii în aceleaşi regiuni. De pildă apelativele *Casandra, Raveca, Gheorghe (George) Ion, Petru,* şi multe altele când sunt în context imperativ se pronunţă: *Casa!, Rave!, Ghio!(Geo!*), (*mă!) Ioa!, scurtarea acestora este însă susţinută de accentuarea ultimei vocale.*

Situaţia este întâlnită numai când e vorba de persoana a II-a singular, adică persoana cu care se vorbeşte. Prezentă. Este exclusă orice posibilitate de a apela la unele din aceste forme dacă ele se referă la persoana a III-a, adică la persoana despre care se vorbeşte, pretinzând folosirea completă a numelui şi pentru deplină identificare.

Nu se poate spune ***Casa (Casandra) a noastră,*** **ori** ***Rave (Raveca)*** a *noastră*; exprimarea fiind dificilă şi impune căderea emisiei fonologice de la nivelul unui accent intens şi înalt de pe ultima vocală, la obligaţia de a pronunţa cu efort maxim vocala deschisă **a** care urmează (*Rav**e a*** noastră).

Un alt evident efect al legii comodităţii vorbirii, ce acţionează din zorii existenţei limbii respectiv a celei dacoromâne, văzută în evoluţia ei în timp, sunt şi *expresiile foarte vechi*, care au valori de *superlativ absolut*, pe care le-am întâlnit în cele mai vechi scrieri, bine reprezentate la cronicari, lucru despre care am vorbit, dar care arată că orice limbă are legile ei în evoluţie, timpul de sedimentare a formelor în comunicare, anularea sau impunerea unor forme în funcţie de necesităţile de comunicare.

În grai local se aud şi acum expresii sintetice care exprimă o situaţie neobişnuită; atunci când *îţi trăsneşte casa sau şura, poţi să ţâpi apă pe el (pe foc)* ***cât îi lumea*** (există şi formula mai completă – **cât îi lumea şi pomântul).** Aici înregistrăm şi o formă scurtă a verbului a fi - **îi,** dar putem intui şi ideea extinsă a expresiei de mai sus: *atât de multă apă* (poţi pune pe foc) *cât este de mare lumea (şi pământul) şi tot nu poţi opri pârjolul.*

O altă expresie ce se alcătuieşte în baza aceleiaşi legi despre care vorbim este şi **de numa'**, **numa'** care are în alcătuire acest adverb repetat. Cuvântul în discuţie pierde pe **i** final neavând nicio importanţă în a păstra sensul comunicării. *A încărcat căruţa cu fân de* ***numa',*** înţelegem sensul *de mirare, de neimaginat.*

În alte construcţii precum: O *vinit o furtună* ***di numa', numa'!*** repetiţia dă alt sens şi anume de *cât pe ce să se întâmple mari nenorociri*.

Lipsa vocalei finale, ca şi repetiţia, s-au impus în timp, păstrând un sens arhaic.

În aceleaşi legi se încadrează şi elementele de conjuncţie **di'** ca formă veche pt **de,** ori **da'** pentru conjuncţia **dar** antrenând şi eliminarea unor sunete, simţite ca fiind inutile, ca în structura ***da'i trăieşte familia,*** impune o discuţie ceva mai laborioasă incluzând şi comentarii pe marginea unui fenomen discutat şi anume întâlnirea dintre vibranta **r** dar şi apropierea de vocala de susţinere **î,** din forma completă ***îi trăieşte*****,** care dacă ar fi păstrată ar duce la o pronunţie mai greoaie..

Prin urmare putem vorbi de anumite reguli care impun anularea sunetelor finale, dacă acest lucru nu schimbă sensul. Cele amintite mai sus sunt valabile pentru toate părţile morfologice.

Neavând un plan stabilit după criterii foarte riguroase, care impun studii complexe şi complicate de durată, spicuirile noastre în evidenţierea legii cer reguli ce structurează anumite forme din diversele niveluri ale limbii, în funcţie de tendinţele spre simplificare, nu şi sărăcirea în vorbire, au caracter reprezentativ. Aşa de exemplu revenind la categorii morfologice vom aduce în discuţie formele de perfect compus, arhaice, păstrate în graiuri care se supun legii generale a comodităţii în vorbire, dar fiecare structură va trebui analizată separat pentru a explica motivul prezenţei auxiliarului **o** pentru **au** ale verbului **a avea.** Legea are reglementări speciale, în funcţie de construcţia fonetică a cuvintelor.

De exemplu verbul **o ajutat** arată că întâlnirea celor două vocale **a** auxiliar şi **a** iniţial al verbului propriu-zis, ar fi dublat efortul de pronunţie, prin intervenţia inerentă a unei pauze de emisie a fluxului sonor, care ar fi încetinit comunicarea.

Un alt exemplu arată altă regulă. Verbul **s-o păstrat**, la aceeaşi formă verbală, are alte explicaţii a folosirii formei scurte a auxiliarului **o** pentru **a.**

Încă sunt multe probleme de explicat în limba română actuală, mai ales în cea a graiurilor.

Un exemplu îl constituie motivarea folosirii de către acelaşi vorbitor chiar din zonele cele mai izolate, a formelor paralele, de ex. **s-a dus, s-o dus, s-or dus,** sau **a se întoarce,** ori **a se înturna** prinse în acele planuri diferite în care naratorul se referă la fapte ce vizează miturile, ori descântecele, sau cele, relativ recente din viaţa lor.

Un interesant studiu ar putea lua în discuţie prezenţa în vorbire a perfectului simplu la verbe în proporţie copleşitoare în zonele de sud ale ţării, legătura frecvenţei acestui timp verbal cu spaţiul deschis al locuirii lor, ce le-a format deprinderi ce duc cu gândul la istoria celor care dacă nu şi-ar fi dezvoltat agilitatea de a se apăra, de a se mişca rapid înspre locuri mai ferite, n-ar fi existat.

Acest perfect simplu, prin rapiditatea ce o impune în comunicare, având formele verbale scurte ca şi prezenţa consoanei vibrante **r,** ce ajută la susţinerea unei vorbiri alerte, poate justifica ideea că limba se modelează; anumite forme se păstrează consolidându-se, sau altele, dimpotrivă, dispar în anume regiuni şi în funcţie de caracteristicile genetice sau dobândite datorită unor condiţii speciale de trai, ale unor categorii de populaţii.

Credem că se impun cercetări sistematice, după un plan ce ar trebui să include toate nivelurile limbii, urmărind, după adunarea unor date, nişte statistici care să ducă la concluzii valabile, Ceea ce am prezentat noi este numai o tentativă de a deschide nişte drumuri în înţelegerea faptului, că aşa cum în muzică, sau în fizică, sau în alte domenii, şi în limbă există legi care impun şi reguli specifice, ce urmăresc în primul rând stadiile de evoluţie ale acesteia din cele mai vechi timpuri şi discernerea acelora care au consolidat formele fonetice, ori structuri morfo-sintactice, potenţând forţele de exprimare ce impun comoditatea în vorbire. Studiul poate aduce la lumină şi raportul dintre această vorbire veche şi într-o continuă şlefuire, cu limba română literară.

În loc de concluzie vom prezenta părerile unor antici despre limba latină şi limbile numite de ei, ''*barbare*'', de fapt cele desprinse ca şi latina din trunchiul pelasgic, printre care se numără, după ultimele cercetări, în mod cert, şi dacoromâna.

Revenind la timpurile ce ţin de adâncimile istoriei neîntrerupte a limbii dacilor, ai căror descendenţi direcţi sunt valahii, românii de azi, pelasgi ca şi latinii şi nu numai, care vorbeau la început o limbă comună originară numită lingva prisca, ori latina vulgata, vom reda câteva păreri ale unor personalităţi antice care chiar din acea perioadă definesc felul în care se formează limbile luând în consideraţie în primul rând o bază comună, care e supusă unor schimbări, ce surprind, prin puterea de pătrundere a fenomenului lingvistic în evoluţie.

După Quintilian, caracterele modului de vorbire barbar (n.n înrudit cu cea latină), erau următoarele: „*se adaugă la cuvintele latine, ori se lasă în afară unele litere sau silabe, ori în fine se schimbă o literă cu alta, să se strămute din locul său*".

Autorii romani nu făceau încă din timpul lui Cicero o deosebire între limba *barbară* şi limba *peregrină.*

Isidor din Sevillia spune că *se numeau barbarisme cuvintele rezultate ale modurilor de vorbire ale ginţilor barbare, care nu ştiau să pronunţe cuvintele latine în toată integritatea lor*. Ne dăm seama că de fapt autori romani consideră ca limbi barbare idiomurile populaţiunilor de rasă pelasgă din Africa, Hispania, Gallia, Germania de N., Reţia, Dacia, Sarmaţia Meridională, Thracia, Macedonia, Moesia, Noricul, Vindelecia. Încă în textele lui Enniu (239-169 î.e.n.), limba natală a populaţiilor din Peninsula Iberică era considerată o limbă romană coruptă " *Hispania non Romane loqui* – cu toate că romanii de-abia în timpurile aceste intrau prima oară cu legiunile lor în Peninsula Pyreneia. Ca barbari erau consideraţi şi gallii, iar limba lor „*gallicus sermo*", era ca limbă considerată ca *rustica romana.(www.dacii.ro - limba pelasgică)*

Având în vedere că s-a demonstrat că valahii sunt urmaşii direcţi şi continuatorii pelasgilor, păstrându-le chiar numele (vezi evoluţia *pelasgi- pelahi- velahi- valahi-* după aceleaşi legi universal valabile dezbătute în tot parcursul demersului nostru), putem conchide că protodaca sau pelasga este aceeaşi limbă cu latina prisca, adică limba strămoşilor comuni şi ai dacilor şi ai romanilor şi nu numai. Rămâne să fim deschişi oricăror sugestii care duc la anularea aşa-ziselor pete albe sau negre din istoria noastră, sau din cea universală, să admitem că nici dacii şi nici limba lor n-au putut dispărea într-un timp de neluat în seamă, pentru evoluţia istoriei – 165 de ani de stăpânire romană, pe un teritoriu foarte limitat, din Dacia.

Dacă am admite această aberaţie atunci ne punem întrebarea cine şi cum a păstrat intacte atâtea milenii obiceiurile, datinile, portul, creaţiile folclorice străvechi, structura construcţiilor specific dacică, miturile, misterele religioase, ce ţin de monoteismul dacilor, transmis pe cale populară, firesc, fără intervenţia vreunei edict al vreunei personalităţi, şi câte argumente valabile n-or mai fi.

Privind trecutul cu mintea deschisă, luând în consideraţie toate argumentele valabile aduse de contribuţia oricăror discipline la adevărata cunoaştere, ne vom elibera de complexele impuse şi menţinute veacuri în mod deliberat, pentru a ascunde adevărul, căci cei ce au făcut-o şi încă încearcă să-l ţină sub obroc, ştiu că adevărul ne face liberi în gândire şi acţiune, ne ţine în picioare, căci sub noi sunt rădăcini adânci.

De la Sarmisegetusa la Stonehenge

dr. Marian STUPARU

Complexul megalitic de la Stonehenge este caracterizat ca „cel mai impresionant monument preistoric la nord de piramide“. Se afirmă de asemenea că „că în lume nu există un al doilea monument care să poată fi comparat cu Stonehenge“.

Într-adevăr, acei coloşi de piatră de pană la 45 de tone greutate, nu au asemănare, sub acest aspect, cu sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa, de care se apropie însă prin formă.

Pe altă parte, Stonehenge este cunoscut în întreaga lume; despre acest monument s-au scris nenumărate lucrări şi articole; numai în anul 1900 existau – aşa cum ne informează Fernard Niel în prefaţa lucrării sale: *Stonehenge – temple mystérieux de la préhistorie* – mai mult de 600 de titluri, menţionând că, în zilele noastre, numărul acestora s-a dublat. Deci, nici sub acest raport, sanctuarul de la Stonehenge nu se lasă comparat cu sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa.

Cu toate acestea, din planul arhitectural al acestor două monumente transpar anumite legi în faţa cărora volumul, greutatea şi mărimea îşi pierd valoarea şi însemnătatea, legi care guvernează numărul, ritmul şi formele geometrice, cărora materialul de construcţie se supune în vederea realizării unor ţeluri superioare, concretizate în cele din urma în sistemul arhitectural al fiecăruia din aceste două monumente.

Atât sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa, cât şi complexul megalitic de la Stonehenge reprezintă, fiecare un tot unitar, la ctitorirea căruia legi matematice, astronomice, bioritmice şi calendaristice s-au aflat în cel mai perfect echilibru atât cu dinamica astrelor cât şi cu bioritmurile naturii, desfăşurate în perioade mai mici sau mai mari de timp.

Raporturile esenţiale, existente între aceste două monumente, vor putea fi descifrate abia atunci când se vor pune în cumpănă nu greutatea, volumul şi mărimea materialului de construcţie, ci legile care au guvernat sistemul arhitectural al acestor două monumente. O comparaţie între complexul megalitic de la Stonehenge şi sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa este posibilă doar sub acest aspect. Şi, de fapt, valoarea fiecăruia din aceste două monumente constă, în primul rând, în comoara de înţelepciune pe care arhitectul a investit-o în forma lui exterioară, accesibilă în mod direct observaţiei. Cercetări numeroase au pus în evidenţă că în arhitectura sanctuarului de la Stonehenge sunt înscrise numeroase date matematice, astronomice, calendaristice etc.

În acest sens, un bogat material informativ ne oferă lucrarea *Stonehenge – temple mâmystérieux de la préhistoire*, publicată de Fernand Niel în anul 1974, la Paris, în editura Robert Laffont. Sanctuarul de la Stonehenge este alcătuit din două cercuri de pietre în poziţie verticală: un cerc exterior, zis de „sarsen“ şi un cerc interior de „pietre albastre“ care delimitează două figuri concentrice: cinci triliţi giganţi de sarsen, orânduiţi în formă de potcoavă .

În afara sanctuarului, la o distanţă de 78 m, se află un megalit în poziţie verticală, care pare a fi – aşa cum se exprimă F. Niel – piatra celebră a monumentului, numită Heel Stone. Între cercul de sarsen şi Heel Stone se află o altă piatră, numita Slanghter Stone.

Cercul de sarsen sau cercul exterior. Cercul de sarsen este descris ca fiind alcătuit din 30 de stâlpi de piatră în poziţie verticală, având înălţimea de 4,11 m sub traversă. Aceiaşi stâlpi sunt uniţi la vârfuri prin traverse de piatră cu grosimea de 0,81 m. Înălţimea totală a stâlpilor este de 4,92 m.

Faţa interioară a pietrelor este tangentă la un cerc cu diametrul de 29,56. Circumferinţa cercului este împărţită în 30 părţi egale. Fiecare stâlp, împreună cu spaţiul care îl desparte de stâlpul vecin, se înscrie exact pe o diviziune egală cu 12*.

Cercul pietrelor albastre. Stâlpii acestui cerc sunt amplasaţi pe o circumferinţă trasată la o distanţă care depăşeşte 3 metri, măsuraţi de la interiorul cercului de sarsen. Acest cerc este alcătuit din 40 de stâlpi. Faţa lor interioară este tangentă la un cerc cu diametrul de 23,30 m.

Triliţii de sarsen. În interiorul cercului de pietre albastre se înalţă cinci triliţi giganţi de sarsen, dispuşi în formă de potcoavă. Trilitul central măsoară 7,770 m, fiind cel mai înalt; cei doi învecinaţi au 6,400 m, iar cei de la extremităţile potcoavei au 6,100 m înălţime.

Potcoava pietrelor albastre. Această formațiune este amplasată în interiorul potcoavei triliților. Înălțimea stâlpilor variază între 1.830 m pentru stâlpul nr. 67, care se află pe axa sanctuarului. Acest stâlp se află în vârful potcoavei, fiind cel mai înalt față de restul stâlpilor.

Heel Stone. Reprezintă una dintre cele mai cunoscute şi disputate pietre ale complexului megalitic. Înălțimea deasupra solului este de 4,90 m. Referindu-se la această piatră, Fernand Niel menționează următoarele: „Dacă ne deplasăm în centrul sanctuarului, şi dacă privim în direcția acestei pietre, ea apare în deschizătura formată de megaliții nr. 1 şi 30 ai cercului de sarsen. Dacă în ziua de 21 iunie ne aflăm în această poziție, vom vedea cum soarele atinge uşor partea stângă a vârfului acestei pietre, pentru ca la câteva minute mai târziu să apară în vârful pietrei, vârf care se află puțin deasupra jumătății discului solar".

Axa sanctuarului. În jurul axei sanctuarului s-au purtat nenumărate discuții, fiind definită ca „o linie imaginară, trecând prin mijlocul intervalului care separă megaliții 55 şi 56 ai trilitonului central, şi 1 şi 30 ai cercului de sarsen. Ea se continuă în exterior prin stânga pietrei Heel Stone, continuându-se pe axa aleii pe care o urmează cu exactitate. Uneori se admite că ea trece prin mijlocul spațiului delimitat de stâlpii 15 şi 16 ai cercului exterior.

Referitor la această axă, F. Niel este de părere că: „Dacă vrem să definim această linie într-un mod exact, atunci vom spune: ea reprezintă o dreaptă care urmează axa longitudinală a aleii şi ajunge în mijlocul intervalului care separă stâlpii 1 şi 30 ai cercului de sarsen.

Din datele de mai sus rezultă că sanctuarul de la Stonehenge este alcătuit din următoarele elemente:

– Un cerc exterior

– un cerc interior

– o formațiune în potcoavă, alcătuită din două părți distincte: una formată din triliți giganți şi cealaltă dintr-un număr de 19 stâlpi.

Comparând arhitectura acestui sanctuar cu cea a sanctuarului mare rotund de la Sarmisegetusa, constatăm că planul sistemului arhitectural este acelaşi:

– un cerc dublu exterior

– un cerc interior alcătuit din 84 stâlpi şi patru praguri de intrare

– o formațiune în potcoavă

Fotografie aeriană cu complexul de la Sarmisegetusa Regia (Foto Timotei Ursu)

Cercului exterior, sau cercului de sarsen al sanctuarului de la Stonehenge, îi corespunde, în sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa, cercul dublu exterior.

Cercului interior, sau cercului pietrelor albastre, şi corespunde, în sanctuarul mare rotund, cercul interior, alcătuit din 84 stâlpi şi patru praguri.

Potcoavei de la Stonehenge îi corespunde, în sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa potcoava alcătuită din 34 stâlpi şi două praguri

Un aspect care impresionează este faptul că atât circumferința cercului exterior al sanctuarului de la Stonehenge, cât şi a cercului exterior de la Sarmisegetusa este împărțită în 30 de părți egale, corespunzătoare la Stonehenge unui număr de 30 de stâlpi, iar la Sarmisegetusa unui număr de 30 de grupuri de câte şase stâlpi în poziție verticală. În acest caz, unui stâlp din cercul exterior al sanctuarului de la Stonehenge îi corespunde un grup de şase stâlpi din cercul exterior al sanctuarului mare rotund de la Sarmisegetusa.

Un element tot atât de surprinzător, comun ambelor sanctuare, este diametrul cercurilor exterioare. Diametrul cercului de sarsen este de 29,56 m: „Fața interioară a pietrelor, bine unite în general, este tangentă la un cerc de 29,56 m în diametru“. Diametrul cercului exterior al sanctuarului mare rotund de la Sarmisegetusa este de 29,40 m.: „Diametrul total al sanctuarului mare rotund, măsurat de la fața exterioară a blocurilor care alcătuiesc primul cerc, este de 29,40 m“.

O problemă cu mult mai dificilă care se iveşte comparând aceste două sanctuare este în legătura cu orientarea axelor principale. Pentru sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa ne este deja cunoscută că axa principală a sanctuarului a fost orientată pe direcția nord – sud, şi că în ziua echinocțiului de primăvară şi toamnă, la răsăritul soarelui, un culoar de lumină marca acest eveniment. Referitor la orientarea sanctuarului de la Stonehenge, în prezent se acceptă în umanitate că axa principală a sanctuarului a fost orientată pe direcția nord-sud, şi că în ziua echinocțiului de primăvară şi toamnă, la răsăritul soarelui, un culoar de lumină marca acest Stonehenge, în prezent se acceptă în unanimitate că axa principală a sanctuarului a fost orientată pe direcția punctului de răsărit al soarelui în ziua de 21 iunie, ziua solstițiului de vară.

Regulile de orientare a lăcaşurilor de cult – după cum consemna Moritz Cantor – prevedeau că după orientarea pe direcția punctelor cardinale să fie trasat triunghiul lui Pythagora cu raportul laturilor de 3–4 şi 5.

Problema care se pune este dacă şi la Stonehenge actul premergător construcției a constatat în trasarea triunghiului lui Pythagora, aşa cum, în astfel de situații, au procedat majoritatea popoarelor antice?

Pentru a da un răspuns acestei probleme vom căuta mai întâi anumite puncte esențiale, care să constituie un prim pas în aflarea în aceasta construcție a triunghiului lui Pythagora. Unul din aceste puncte este reprezentat prin punctul 0 al sanctuarului, care este comun ambelor cercuri, adică cercul de sarsen şi cercului interior sau al pietrelor albastre. Fața de acest centru, comun ambelor cercuri, vom lua în considerare razele cercurilor, şi anume raza cercului exterior sau de sarsen pe direcția axei principale a sanctuarului, iar a cercului interior, perpendiculară in punctul 0 (centrul sanctuarului) pe raza cercului exterior.

În acest caz, raza cercului exterior – luând în considerare fața exterioară a stâlpilor – va fi egală cu distanța calculată de la centrul sanctuarului şi până la suprafața interioară a stâlpilor + lățimea stâlpilor de sarsen. F. Niel menționează că diametrul cercului exterior este de 29,56 m şi că lățimea stâlpilor este de 1,14 m. „În plan, fiecare desenează un dreptunghi cu lățimea de 1,14 m şi lungimea de 2,13 m“. Diametrul cercului exterior măsoară 29,56 m, de unde rezultă că raza este de 14,78 m. Dacă la aceasta mai adăugăm grosimea stâlpilor, atunci raza calculată de la centrul sanctuarului la suprafața exterioară a cercului va fi de 14,78 + 1,14 m = 15,92m.

Raza cercului interior va fi calculată, ca şi în cazul cercului exterior, de la centrul sanctuarului la suprafața exterioara stâlpilor. F. Niel menționează că acest cerc se află, față de cercul exterior, „pe o circumferință care depăşeşte cu puțin trei metri față de interiorul cercului sarsen“. Apreciind că grosimea pietrelor cercului interior măsoară 0,23 m(?) şi că raza acestui cerc – calculată la suprafața interioară a pietrelor – este de 11,65 m (diametrul fiind egal cu 23,30 m), rezultă că raza, calculată de la centrul sanctuarului la fața exterioară a pietrelor, este de 11,65 m + 0,23 m = 11,88m. În acest caz, distanța de la suprafața interioară a cercului exterior, la suprafața exterioară a cercului interior este de 3,02 m, depăşind deci cu puțin trei metri, aşa cum menționează F. Niel.

Dacă socotim razele celor două cercuri, perpendiculare în centrul 0 al sanctuarului, una pe un diametru şi cealaltă pe un alt diametru, şi le unim printr-o dreaptă la extremitățile lor libere, atunci obținem un triunghi dreptunghic cu laturile de 15,92, de 11,88, şi 19,86 metri. Laturile acestui triunghi se află în aceleaşi raporturi între ele ca şi laturile triunghiului lui Pythagora descifrat în sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa, şi anume de 12–9 şi 15.Căci 15,92: 12 = 1.32 (1,326)

11,88: 9 = 1,32

19,86: 15 = 1,32

Complexul megalitic de la Stonehenge

În acest triunghi, laturile triunghiului lui Pythagora, în raport de 3 – 4 şi 5 sunt multiplicate de trei ori, exact ca şi în cazul triunghiului lui Pythagora din sanctuarul mare rotund de la Sarmisegetusa, unde unitatea de măsură este echivalentă cu 1.16 m, în timp ce la Stonehenge pare a fi de 1,32 m.

Din cele mai sus rezulta că diametrul cercului exterior şi, deci, al întregului sanctuar este echivalent cu 24 „unități de măsură“, căci de 1,326 X 24 = 31,82, fiind deci o mică diferență față de 32,84 m cât măsoară diametrul de 29,56 + 2 (1,14) grosimea stâlpilor.

Față de cele mai sus, se poate spune că, după orientarea sanctuarului cu axa principală spre punctul de răsărit al soarelui in ziua solstițiului de vară, a urmat trasarea triunghiului lui Pythagora cu laturile de 12–9 şi 15 unități de măsură; acelaşi ca şi la Sarmisegetusa, cu deosebirea că unitatea de măsură la Sarmisegetusa era ceva mai mică de cât cea întrebuințată la Stonehenge.

Rugăciunea unui Dac

– manifest indico-dacic în context universal

Oana DUGAN

Poate titlul ar fi avut nevoie de o complinire, eventual temporală. Logica ne-ar îndemna să completăm sintagma din titlu cu notificarea „în secolul al XIX-lea”, dar datul acestui popor ne îndreptățește la elipsă, motivele din poezia eminesciană înscriindu-se într-un timp continuu, echivalând Eternitatea. Afirmațiile de mai sus par a da dreptate atât poetului în meditația sa filosofico-religioasă de factură mahayanistă, cât şi cercetătorilor care s-au aplecat asupra operei eminesciene dar şi a istoriei antice românești, (traco-geto-dacice), în speculațiile şi chiar demonstrațiile tuturor că atât nucleul cât şi enclavele daco-românești par a se fi constituit de-a lungul Istoriei, într-un interesant ciclu de naştere-moarte-renaştere, excepțional sintetizat de termenul sanscrit *Samsara*.

Poezia eminesciană în discuție uimeşte cititorul nu atât prin conținut, cât prin titlu. Nimic din corpusul poeziei

nu îndeamnă pe cititor să-şi imagineze faptul că un dac ar putea gândi şi cere Zeului Suprem (cu atât mai puţin lui Zamolxis – *„Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?”*) asemenea destin cumplit. Din puţinele informaţii ce se află în programele şcolare de istorie, aflăm că dacii erau un popor cu un tonus psihic deosebit, înfruntând moartea cu bucurie, fiindcă o considerau adevărata viaţă… Cu atât mai surprinzătoare apare atunci poezia lui Eminescu, iar speculaţiile referitoare la influenţele „profund romantice”, „sceptic schopenhaueriene”, fabulaţiile de felul: „tânguire de dragoste a dacului într-o atmosferă tipic veroniană”, nu pot decât să îndepărteze de la adevărata ţintă şi anume lupta poetului pe toate planurile de redobândire a statalităţii de către un popor îndreptăţit la o vatră de manifestare, aşa cum i-o impunea unitatea de limbă, tradiţie şi credinţă.

Se ştie că Mihai Eminescu era un activ membru şi militant al societăţii conspirative Carpaţii, care lupta pentru sprijinirea „oricărei întreprinderi româneşti”, acţionând ca „un adevărat partid de rezervă cu zeci de mii de membri care milita pe faţă pentru ruperea Ardealului de Imperiul Austro-Ungar şi alipirea la ţară. Societatea Carpaţii îl avea lider pe Eminescu, care în 1882 participase la fondarea acesteia. (Roncea, 2009)

În calitate de redactor principal al ziarului Timpul, Eminescu – statură publică impresionantă, perceput drept un cap al conservatorismului şi al luptei pentru unitatea naţională – „realizează un tablou al maghiarizării numelor româneşti în Transilvania, ridiculizează pe Carol I pentru lipsa de autoritate, condamnă guvernul liberal pentru politica internă şi externă, denunţă cârdăşia conservatorilor cu liberalii şi îndeamnă opinia publică să militeze în favoarea unei Dacii Mari” (Roncea, 2009).

Toate acestea se petrec în mai puţin de un an, timp în care Societatea Carpaţii şi ale sale filiale: „Petru Maior” la Budapesta, „România Jună” la Viena, „Junimea”, „Dacia”, „Bucovina şi Moldova” la Cernăuţi, „Astra” în Transilvania, „Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor” în vechea Românie, cu filiale inclusiv la Paris trimiteau semnale presei din Regat, conform cărora, „românii de peste tot aşteptau cu braţele deschise pe fraţii lor” (Arhivele Statului, CCXXVI)

Colaborările în epocă dintre Eminescu şi Nicolae Densuşianu sunt mai mult decât notorii iar pasiunea pentru dacism a lui Eminescu se poate motiva nu numai la un nivel brut al prieteniei celor doi sau al nevoilor istorico-naţionale şi existenţiale ale românilor ca popor.

Descoperiri arheologice târzii, ce au avut loc cu ocazia renovării Casei Memoriale M. Eminescu de la Ipoteşti au scos la iveală chiar sub camera poetului unele vestigii traco-dacice, ceea ce la un nivel de gândire de tip freudian sau jungian poate revela o influenţă mitico-mistică de tip transcendent, transmisă de Timp şi Destin subconştientului genialului poet. (*Daciamagazin.org*, 2004)

Rugăciunea unui Dac se transformă astfel într-un veritabil manifest de luptă politică, admirabil „ascuns” în faldurile unei metafore ritmate filosofico-religioase, la rându-i alcătuită din simboluri pure. Desigur, tonul în care se clădeşte excursul poetic nu poate servi mai bine interesele lui Eminescu decât adoptând factura pur romantică, încărcată de mister, atemporalitate, patosul incantaţiei, dialogul fantastic. Toate aceste mijloace romantice asigură poeziei lui Eminescu o valoare subliminală. Ea se adresează astfel subconştientului colectiv al românilor de pretutindeni şi din toate timpurile. Producându-se şi materializându-se prin punerea pe hârtie şi publicare, ea devine un mesaj tipic dacic adresat şi transmis unei Entităţi energetico-divine, alta decât Zamolxis, superioară acestuia, „forţându-i mâna” prin cerinţa ciudată pe care i-o pune înainte. Cu alte cuvinte, dacă ciclul eternei curgeri, acela al *Samsarei* nu se întâmplă în condiţiile ideale pentru un popor, atunci cel al *bas-sar* (oprirea curgerii) să se înfăptuiască: „Să-ngăduie intrarea în vecinicul repaus (…)/ Şi-n stingerea eternă dispar fără de urmă”, cu scopul probabil al reînnoirii traseului evolutiv (Şeitan, 2008)

Mitologia românească, tradiţiile orale, bogăţia şi circulaţia informaţiei au făcut ca sfârşitul secolului al XX-lea şi începutul celui de-al XXI-lea să scoată la iveală caracterul universal al descoperirilor istorice, lingvistice şi antropologice, referitoare la rădăcinile poporului român.

Eminentul medic reanimator Victor Moldovan remarcă sub imperiul marilor cărţi şi al ideilor filosofico-religioase ale lumii că Dumnezeu, Zamolxis, Allah, Quetzel-Quatl, etc, nu sunt Zeul Suprem – Creatorul Universului, ci doar entităţi universale superioare entităţii numită Om, cărora ne închinăm, ajungând la aceeaşi concluzie şi implicit ca şi Mihai Eminescu, că devoţiunea faţă de aceşti aşa-zişi zei nu e decât *Maya* pură. (Moldovan, 2001) Astfel, misterele creării Universului rămân mult departe de pârghiile puterii cunoaşterii omeneşti.

Cronicile istorice ale universităţii din Cambridge stipulează că Arienii ce au ocupat treptat teritoriul indic şi au impus sistemul castelor îşi aveau originea într-o vatră de plămădire delimitată nucleic de arcul carpatic. Mărturie în acest sens – multitudinea termenilor lingvistici comuni din această zonă cu cei din sanscrită.(Haşa, 2007)

Numeroase mituri, legende traco-geto-dacice şi eline îşi găsesc surprinzător echivalentul, dacă nu chiar copia identică în legendele şi tradiţia hindusă.

Un întreg mecanism de gândire religioasă defineşte culturile getică, hindusă, elină având la bază credinţa în *metosomatoză*, aceea a transmigrării sufletului ca pasăre. Numeroase legende din Sudul şi de la Gurile Dunării vor fi amintit în vremea lui Eminescu de miturile acelei *renovatio* periodice, despre care Mircea Eliade arăta în secolul

al XX-lea că erau specifice Greciei Antice dar şi spaţiului mitologic dacic. (Şeitan, 2008, p.15)

Basmele populare româneşti, în care apa vie şi apa moartă îşi interpun locurile la extremităţile voinicului, simbolizând ciclul viaţă-moarte, după ritualul „moartea urmează vieţii, viaţa succede la moarte", trebuie că l-au impresionat prin conţinut pe setosul de filosofie indică, Mihai Eminescu, care pesemne a găsit în învăţătura hindusă simbolul păsării migratoare *Garuda*, vehiculul lui Vishnu, cea care aduce şi duce fiinţa aceasta din şi în cealaltă lume. (Id., ibid.)

Atât „apa vie" cât şi „pasărea suflet" se eliberează din această curgere continuă numai în momentul în care se opresc. Fenomenul opririi curgerii, numit în sanscrită *bas sar*, va fi trezit poetului sub influenţa *Vedelor* şi a *Puranelor,* aceleaşi rezonanţe de universalitate ca şi cercetătorilor din secolele al XX-lea şi al XXI-lea, ducând la speculaţia, azi demonstrată cu dovezi arheologice, că în vremuri foarte îndepărtate, ar fi existat în Dacia „un centru de comandă universal" (Şeitan, 2008, Moldovan, 2001)

Pe această idee poetul Eminescu alege să o dezvolte în poemul *Memento Mori* şi să o desăvârşească din punctul de vedere al limbajului poetic, în *Rugăciunea unui Dac*.

Ideea comparării civilizaţiei vechii Dacii cu marile civilizaţii ale lumii Antice (egipteană, elină, hindusă) nu este doar un artificiu de factură romantică menit a da importanţă unei civilizaţii aproape dispărute din Marele Timp al Istoriei. Eminescu nu doreşte a trezi în conştiinţa naţională a românilor de pretutindeni un fals mit. Sub directa influenţă a gândirii lui N. Densuşianu dar şi a propriilor concluzii extrase din vastele lecturi de tinereţe, M. Eminescu descoperă măreţia unui popor, sistematic scos în afara istoriei prin distrugerea dovezilor existenţei sale şi prin asimilări forţate, tocmai din cauza unei superiorităţi spirituale deranjante. Publicistul Eminescu remarcă faptul că împilatorilor poporului român, în speţă ungurilor, le lipsesc „elementele de cultură şi înzestrare intelectuală (abundente la români, n.n.), prisosindu-le însă energia şi abilitatea politică." D. Vatamaniuc observa în *Românii din afara graniţelor ţării*, că în viziunea lui Eminescu, „poporul român este o unitate etnică prestatală, care are la bază o limbă comună şi o bogată viaţă spirituală".

În lumina acestor afirmaţii, *Rugăciunea unui Dac,* poem desăvârşit şi inclus în antume, depăşeşte semnificaţia imediată a unei tânguiri şi suferinţe din dragoste a dacului, imprimând poporului traco-geto-dac dimensiunea unui proto-popor mitic cu însuşiri mitico-mistice de excepţie, înalta spiritualitate a acestuia găsindu-şi definiţia în dialogul cosmic al Dacului cu Creatorul Lumilor şi în puterea de abnegaţie a acestuia.

Rugăciunea unui Dac alternează două strofe de opt versuri cu cinci strofe a câte şase versuri într-o manieră oarecum deconcertantă. Poemul debutează cu câteva consideraţii de ordin theo-filosofice, de inspiraţie vedică, în care al patrulea vers-refren este chiar versul al optulea al primei strofe din textul definitiv, Eminescu traducând patru strofe din Rig-Veda, altoindu-le după structura sa poetico-emoţională, imprimându-le forma sublimă a acelui limbaj poetic cu iz de izvor literar pentru o întreagă pleiadă de epigoni: „Pe când nu era moarte, nimic nemuritor / Nici sâmburul luminii de viaţă dătător (…)/ Pe-atuci erai tu singur, încât mă-ntreb în sine-mi / Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?" Identificarea personajului, în speţă a Dacului cu Eul poetic se petrece în penultimul vers al primei strofe. Astfel, la nivelul subconştientului cititorului poetul se include şi oarecum se substituie „personajului" său. Consideraţiile cosmogonice continuă în acelaşi stil al povestirii ritmate, în „viers" ales.

Influenţele hinduse, acelea ce situează creaţia naturalului şi a supranaturalului în sfera marii iluzii şi a „Luí", a zeului fără nume, chip, substanţă, definit de *mahayanişti* ca Vidul generator a tot şi a toate, impun poemului dimensiunea de transuniversalitate, constituind dintr-un început geneza Dacului, (simbol *pars pro toto* pentru popor) într-un spaţiu de o importanţă primordială. Asemuirea cu geneza vedică nu frapează. Cel puţin modul în care primele două strofe sunt construite, este clar, concis, explicit, însă imaginile create în această manieră sunt grăitoare pentru noblețea şi superioritatea structurală antroposofică a Dacului.

Casa memorială Mihai Eminescu de la Ipoteşti

Bucuria creării universului de către zeul fără chip şi structură („El singur zeu stătut-au 'nainte de-a fi zeii") culminează cu strigătul extatic „Sus inimile voastre! Cântare aduceţi-i! / El este moartea morţii şi învierea vieţii."

Universul din mijlocul căruia se naşte Dacul e unul fabulos, superior Genezei biblice, în sensul că din mijlocul apei prinde putere focul

(„Şi din noian de ape puteri au dat scânteii” – idee întâlnită doar în cosmogoniile extrem-orientale). Acest zeu e simbolul lui Unu, care împreună cu cele două principii contrare, antagonice, creează antimateria dătătoare de materie însufleţită. Este acel Keter ce mişcă pe Binach şi animă pe Cochmach din mult mai târzia Cabală ebraică. Este acel Unu primordial care-l naşte pe Dac şi nu transpunerea lui Unu prin Doi şi Trei. (Levi, 1994)

Astfel esenţa spirituală a Dacului eminescian este una pură, de descendenţă şi esenţă directă, pogorâtă din nepieritorul Zeu Vid: „Şi el îmi dete ochii să văd lumina zilei / Şi inima-mi umplut-au cu farmecele milei”. (Conselice, 2007)

Crearea dacului ca entitate pur spirituală îşi continuă la Eminescu, spre deosebire de Adamul Biblic, excursul pur, imaterial, spiritual: „În vuietul de vânturi auzit-am al lui mers” (mers = structura energetică pur imaterială a mediului creaţiei, antimateria, materia neagră a fizicii moderne, n.n.); „Şi-n glas purtat de cântec (cântec = vibraţie pură, armonioasă, n.n.) simţii duiosu-i vers” (vers = puterea imaterială, definitorie a verbului, simbol pentru mişcare, pentru viaţă). În aceste condiţii, ale big-bangului şi jazz-ului cuantic, în care antimateria, energie pură produce încontinuu materie, ultimele două versuri ale strofei a treia se dezambiguizează: „Şi tot pe lâng-acestea cerşesc într-un adaos / Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaus.” (Ho, 2007) Este punctul în care structura spirituală plămădită, închegată (în fizica modernă numită de Sheldrake şi Gurvitch „câmp de formă” sau „biocâmp”, „rezonanţă morfologică”) se transformă în structură materială, dual, supusă legilor cosmice ale *Samsarei.*

La nivelul posibilelor influenţe „locale”, a miturilor şi legendelor locului, se poate specula că poemul sintetizează la umbra filosofiei indice miturile cervideului Sarabha, târziu regăsite în etnografia Căprianei basarabene, al lui Dunăre-Voinicul, al lui Toma Alimoş, al Zeiţei-Pasăre proto-geto-dacă închipuită de superba „Cloşcă cu puii de Aur” din tezaurul de la Pietroasa. (Şeitan, 2008)

În acest punct al poemului, o dată cu încheierea cosmo-tho-antropogoniei, strofa a patra pare total ruptă de întreg idilismul şi de toată armonia Creaţiei Subtile. Cu toate acestea, o minte lucidă găseşte rapid răspunsul imprecaţiei dure cu care debutează strofa a patra: „Să blesteme pe-oricine de mine-o-avea milă / Să binecuvânteze pe cel ce mă împilă (…)”. Cu aceasta deja intrăm în Timpul linear, acela al Forţei direct manifestate asupra Dacului, simbol pentru Poporul supus Istoriei.

Perfecta Creaţie, direct descendentă din Spiritul Pur este supusă unui Destin Implacabil,, acela al „stelelor cu noroc” şi al „prigonirilor de soarte” greu de dus, în condiţiile în care Zeii ce i-au fost meniţi drept călăuzitori (Zamolxis, Bendis, Gebleizis, Dumnezeu) au la rându-le puteri limitate.

Asemenea Spiritului pur ce l-a creat, proto-Dacul eminescian are aspiraţii şi idealuri pe măsură. Timpul Istoric nemilos îl supune unei veşnice coborâri în materie şi trăiri în „joasă frecvenţă”, incompatibile cu structura primordială din care s-a desprins.

Întrebarea cu iz retoric din finalul primei strofe: „Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inimi”, îşi conturează un răspuns clar, implicit în următoarele patru strofe: nu zeul creat la rându-i de Marele Zeu Vid poate ajuta la ruperea cercului *Samsarei*, ci Acela care a creat *Samsara* însăşi.

Seria imprecaţiilor, a chinurilor, acel autodafé la care Dacul îşi supune spiritul, depăşeşte puterea de suportabilitate a oricărui interlocutor căruia îi este adresată. Un „zeu material”, dotat cu puteri htonice, asemenea lui Zamolxis nu ar avea niciodată puterea de a face din catabază un/o *bas-sar*, anume o oprire a curgerii existenţiale, acea ieşire din „serie” observată de G. Călinescu.

Sub semnul autoblestemului şi binecuvântării destinului împilator, greu de asumat, Eminescu ascunde cu dibăcie, vrând parcă să „păcălească” Divinitatea, adevăratul înţeles al rugii Dacului: „Iar celui ce cu pietre mă la izbi în faţă, / îndură-te stăpâne şi dă-i pe veci viaţă.” Distihul din finalul strofei a şasea este o culme a binecuvântărilor pe care Dacul cu destin greu o cere Creatorului Suprem în eventualitatea în care Spiritul Pur nu reuşeşte în urma chinurilor oribile să se elibereze din înlănţuirea karmică. Or, în condiţiile în care Zeul consideră că proto-dacul nu şi-a împlinit menirea şi trebuie să urmeze cursul Dharmei-Chackra (Vârtelniţa Marelui Timp), atunci măcar din aceasta să iasă, căpătând viaţă veşnică, „cel ce mă împilă”, cel al cărui braţ ar „sta să mă ucidă”, cel „ce-o asmute câinii ca inima-mi s-o rumpă”, cel ce „în orice om din lume un duşman mi se naşte”.

De altfel întreaga rugă a Dacului încearcă să ademenească bunăvoinţa Zeului Suprem Vid întru ideea distrugerii, a dispariţiei „fără de urmă”. Seria chinurilor, a pedepselor, a umilinţelor, menite a grăbi „ieşirea din serie” şi intrarea în „stingerea eternă”, care constituie o parte distinctă a întregului poem, alcătuind corpusul rugăciunii propriu-zise, l-au determinat pe G. Călinescu să-l asemene pe Dac unui Iov biblic. Afirmaţia este cât se poate de justă, Eminescu realizând „avant la lettre” o chintesenţă a ideilor religioase majore, intuind adevăratele motivaţii şi pârghii ale Creştinismului, anume acelea ale autosupunerii la cele mai grele încercări prin care sufletul şi substanţa materială reuşesc a elibera spiritul, acea scânteie de Nimic animator, acea scânteie cu „puteri” desprinse dintr-un „noian de ape”.

Ultima strofă, la o primă vedere, poate părea încărcată de sarcasm: „Astfel numai, Părinte, eu pot să-ţi mulţumesc / Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc.” Nefirescul, sarcasmul „irump” din imaginea aproape oximoronică a

„norocului" de a trăi într-un destin nefavorabil, greu de purtat şi pe deasupra încărcat de împlinirea cerinţelor Dacului. „Suferinţa dureros de dulce", obsedantă pentru poetul, visătorul, transcendentul, mediumul imaginilor poetice transpuse în substanţa verbului, capătă în *Rugăciunea unui Dac* dimensiunea „norocului de a trăi", pentru care în ciuda chinurilor, se aduc mulţumiri divinităţii. Este oarecum acelaşi paradox prezent şi în poemul „Odă, în metru antic", în care întruparea, materializarea, densificarea scânteii desprinse din „câmpul de formă" (Zeul Vid), în pofida durerilor prefacerii, resimte voluptate, „farmecele milei", „a lumii fericire", toate văzute precum daruri ale Creatorului. (Dugan, 2007) În acest context versul „Să cer a tale daruri, genunchi şi frunte nu plec" poziţionează semantic o atitudine adversativă ce întăreşte şi mai mult paradoxul întregului poem. Toată voluptatea prefacerii şi coborârii în materie, „norocul de a trăi", capătă aceeaşi dimensiune de *Maya* (iluzie), proto-Dacul eminescian împrumutând de la poet convingerea că esenţa lucrurilor se află în vidul creator, în impalpabil, în imaterial, în „stingerea eternă". Finalul este astfel revelator, rugăciunea încheindu-se cu suprema doleanţă: „Să simt că de suflarea-ţi, suflarea mea se curmă / Şi-n stingerea eternă dispar fără de urmă".

Plămădită sub influenţa conştientă a hinduismului rig-vedic în speţă, a doctrinei *mahayana*, inconştient actualizată cu elemente de doctrină creştină, parcă urmând curgerea unui Linear Timp Cosmico-Istoric, *Rugăciunea unui Dac* transmite atât generaţiei lui Eminescu, cât şi celor ce au să vină, aspiraţiile unui popor către universalitate. Această universalitate capătă însă în poem dimensiuni de Multiversuri, expansionând în imediata materialitate de la un teritoriu restrâns în jurul arcului carpatic, la unul ce depăşeşte graniţele unei geografii spirituale europene şi asiatice.

Eminescu alege să pună rugăciunea în sufletul unui dac şi nu al unui român subscriind tacit obsedantei idei personale că „în România totul trebuie dacizat".

Dacizarea României presupune nu numai atribuirea unui vast teritoriu material geografic, matcă de formare, dospire, creare a elementelor definitorii ale unui popor. Pentru Eminescu dacizare înseamnă mult mai mult, extrapolându-şi sensurile imediat materiale asupra caracteristicilor definitorii unui mental colectiv ca atitudine în faţa vieţii. Astfel în plan imaterial, în mod indirect Eminescu statuează superioritatea plămadei poporului din care se trage, transmiţându-le adepţilor ideilor sale conceptul de Forţă, Rezistenţă, Măreţie, Curaj, Bravură, atribute ale Proto-Poporului.

La nivel spiritual, se conturează dimensiunea descendenţei din divinitatea primordială Vid şi nu dintr-una intermediară, operă a vreunei zeităţi „secundare", la rându-i creată de big-bang-ul cuantic.

Această dimensiune a superiorităţii transmite subconştientului cititorilor de o limbă, gândire şi simţire cu autorul puterea supravieţuirii, a ridicării, a închegării, a reîntrupării unei naţiuni prin forţa Sacrificiului Suprem, asemenea păsării Phoenix sau Bas-Sarabha.

Rugăciunea Dacului capătă astfel dimensiunea unui manifest istorico-politic, adresat celei mai înalte instanţe capabile a „lua act" de el, anume Subconştientului Colectiv, entitate imaterială, atemporală, etern modulatoare a conştiinţelor materiale.

Rugăciunea unui Dac ne conferă statura unui Eminescu militant pentru propăşirea unei naţiuni pe coordonatele sale primordiale, a unui savant expert în fizică cuantică „avant" Einstein, a unui parapsiholog precursor al marilor centre şi institute de cercetare de profil din secolele al XX-lea şi al XXI-lea.

Se configurează şi reconfigurează, în ciuda tuturor tendinţelor denigratoare şi distrugătoare din toate momentele curgerii timpului linear, un spirit imens, depăşind cu mult condiţiile geniului, capabil a transcende timpul istoric, timpul literar, material – Eminescu.

Bibliografie

Arhivele Statului, Bucureşti, Colecţia Xerografii Austria, pach. CCXXVI/1, f.189-192, Haus – Hof und Staatsarchiv Wien, Informationsburo, I.B. – Akten, K159.

Conselice, Christophor J. (aprilie 2007). „The Universe's Invisible Hand" în *Scientific American*, p. 22 – 31, New York.

Dugan, Oana. (aprilie-iunie 2007). „Odă, în metru antic, - un curs de filosofie metafizică în versuri clasice", în *Porto-franco*, nr.134 , Galaţi.

Haşa, Gligor. (iunie 2007). „Euroindianism şi dacism în Antologia sanscrită" în *Dacia magazin,* nr. 43.

Haşa, Gligor. (august-septembrie 2008). „Tracoromânia şi transromânii în publicistica eminesciană", în *Dacia magazin,* nr. 55.

Ho, Mae-Wan. (mai, 2007). „Quantum Jazz, The Tao of Biology", ISIS (Institute of Science in Society, New York extras de pe http://www.genome.gov/12513430.

Levi, Eliphas (1994), *Curs de filozofie ocultă*, Ed. Antet, Bucureşti.

Moldovan, Toni Victor. (2001), „Programul dac" în *Programul Terra – Un atentat extraterestru asupra omenirii*, Ed. Conexiuni, Sibiu.

Roncea, George, (2009) „Adevărul despre Eminescu la 120 de ani de la uciderea lui Eminescu", extras Februarie 2009 din http://vlad-mihai.blogspot.com/2009.

Şeitan, Gheorghe. (iulie 2008) „Basarabia înainte de Homer" în *Dacia magazin,* nr.54.

Spiritualitatea geto-dacă în *Memento mori*

Prof. Dr. Const. MIU

Natura a ocupat un loc important în spațiul sacru al antichității. Asocierea ei cu divinul sau chiar identificarea cu el i-a adus apelativul de „sacră". În lumea antică apar astfel o serie de munți, peșteri, ape sau păduri – toate „sacre". Este vorba de ceea ce putem desemna drept o veritabila **geografie sacră** a lumii antice. Cea mai mare parte a poemului **Memento mori (panorama deşertăciunilor)** cuprinde o **geografie sacră** a vechii Dacii, subsumată spiritualității geto-dace.

În poemul lui Eminescu, „A zeilor împărăție" are ca simbol Muntele Sacru. Ideea de munte, ca loc sacru, este atestata prima data în Orient.[1)] În jurul muntelui, ca simbol al unei puteri divine, grecii [2)] romanii sau celții au creat o mitologie fascinantă. Mărturia lui Strabon privind Kogaionon-ul, Muntele Sacru al dacilor, precum şi descoperirile de la Grădiștea de Munte confirmă că geto-dacii n-au fost străini de asemenea practici. Strabon ne spune explicit: „Tot aşa şi acest munte a fost recunoscut drept sacru şi astfel îl numesc geții; numele lui, Kogaionon, era la fel cu numele râului ce curgea alături." (**Geografia**, VII, 3, 5). În **Memento mori**, descrierea acestui munte este făcută la proporții hiperbolice: „Dar cât ține răsăritul se-nalț-un munte mare – / El de două ori mai nalt e decât depărta-rea-n soare – / Stâncă urcată pe stâncă, pas cu pas în infinit/ Pare-a se urca – iar fruntea-i cufundată-n albastra-ntunecime: / Munte jumătate-n lume – jumătate-n infinit! " (s. n.).

Ca un veritabil ghid, poetul îndreaptă privirea cititorului-vizitator către **poarta din munte**. Importanța ei se vădeşte atât pentru cei doi aştri, cât şi pentru zeii Daciei, prin arhitectonica descrisă amănunțit: „Iar în pieptu-

Vârful Godeanu – Kogaionul dacilor

acestui munte se arat-o poartă mare – / Ea înalt este boltită şi-ntră-adânc în piatră tare. / Iar de pragu-i sunt unite nalte scări de negre stânci. / Cari duc adânc la vale ca de acol-abia văzută/ (…) // Pe acea poartă din munte iese zori în cornuri dalbe, / Ridicându-se în cerul dimineţii dulci, rozalbe. / Pe-acolo soarele-şi mână, car cu caii arzători, / Pe-acolo noaptea răsare blonda lună argintoasă/ Şi popoarele de stele iese-n roiuri luminoase/ (…) // Zeii Daciei acolo locuiau – poarta solară/ În a oamenilor lume scările de stânci coboară –" (s. n.). Din fragmentele reproduse mai sus, înţelegem că pentru geto-daci, **muntele mare** este o **incintă sacră**. Această idee o găsim clar exprimată de Mircea Eliade, în subcapitolul **Teofanie şi semne** al cărţii sale **Sacrul şi profanul**: „…în incinta sacră, comunicarea cu zeii devine posibilă; în consecinţă, trebuie să existe o «poartă» către înalt («poarta solară» – aşa o denumeşte Eminescu în poem – n. n.), pe unde zeii pot coborî pe Pământ…" Coborârea sacrului în profan – ne spune Eminescu – se face pe trepte de stânci: „În a oamenilor lume scările de stânci coboară – / Şi în verdea-ntunecime a pădurilor s-adun" (zeii Daciei – n. n.).

Bustul de bronz de la Piatra Roşie

Este locul să spunem că în poem se exprimă o realitate din mitologia lumii antice: pădurea era loc de cult, templu. De altfel, Strabon opina că poeţii numesc toate templele păduri sacre [3)], iar Plinius amintea că primele temple au fost copacii.[4)] Acestea sunt ecouri târzii, dar nu este exclus ca într-adevăr pădurea şi copacii să fi fost printre primele „case" ale sacrului. Cazul lui Zeus la Olympia este elocvent. Aici templul său apare la două secole după cel al Herei, până atunci el fiind venerat într-o pădure, aflată chiar pe locul viitorului templu.[5)] În lumea veche, o asemenea **pădure sacră** era o **incintă cu arbori** (nu neapărat o pădure propriu-zisă), ce era protejată de o serie de interdicţii de profanare, eventual cu câteva amenajări culturale destinate divinităţii rezidente.[6)] Mărimea acestor amenajări variază: unele ajung să ocupe spaţii foarte mari, de pildă la Daphne, în Asia, o asemenea „locaţie", închinată Dianei, avea 15 km lungime.[7)] Grecii şi romanii au posedat din plin asemenea păduri şi arbori sacri, dar niciodată nu i-au considerat divinităţi, nu au avut **zei-arbori,** ci doar arbori prin care se manifestau zeii.[8)] Sacralitatea copacilor se datorează chiar acestei legături şi nu identificării dintre copaci şi zei.[9)] Ideea de **pădure sacră** nu este specifică doar greco-romanilor. Aceasta nu este specifică nici măcar indo-europenilor în general, fiind o realitate atât în Orient [10)] cât şi în lumea etruscă sau egipteană.[11)] În peninsula italică, romanii n-au fost singurii care au dezvoltat o asemenea idee. Descoperirea unor inscripţii în venetă sau celtă [12)] probează existenţa unor asemenea realităţi şi la aceste populaţii. La celţi, termenul „nemeton" are o simbolistică aparte: în sursele târzii el desemnează templul ca atare. La origine însă el desemna doar un luminiş, o pădure, în care se delimita un spaţiu de cult.[13)]

În **Memento mori,** această arhitectonică telurică este dublată de o alta – să-i spunem – astrală. „Îndărătu-acelui munte, infinita întinsoare/ E frumoasa-mpărăţie mândră a sântului soare/ Şi pe coaste sunt palate, ce din verzile grădini/ Strălucesc marmora albă şi senină ca zăpada, / Cu intrări în veci deschise, cu scări netezi, colonade/ Lungi de marmure ca ceara în lungi bolte se îmbin. // Pe-a ferestrelor mari laturi sunt lăsate largi perdele/ (…) // A-mpăratului de soare bolţi albastre şi cu stele/ Se ridică-n caturi nalte tot castele pe castele, / Cu ferești de aur d'Ofir, cu oglinzi de diamant…"

În acest poem, sacralitatea lumii geto-dace este reflectată imagistic şi la nivel astral. Bunăoară, aici există două strofe care exprimă această idee prin intermediul imaginarului poetic: „Şi în monastirea lunei cu-argintoasă colonadă, / Vezi cum trece ea frumoasă – corpu-i dulce de zăpadă, / umerii, cu a lor lumine, par de aur blond, / Abia capul coperit e de-un gaz moale ce transpare – / Astfel trece ea frumoasă, cu-a ei braţe sclipitoare, / Reflectată-n mii oglinde, de pe muri şi din plafond. // Şi-n odăile înalte din frumoasa monastire/ Sunt pe muri tablouri mândre, nimerită zugrăvire/ Ale miturilor dace, a credinţei din bătrâni". (s. n.). Recunoaştem aici un alt tip de **incintă sacră** – „monastirea lunei". Vom înţelege semnificaţia acestui **topos sacru**, cu ajutorul unui citat din amintita carte a lui Mircea Eliade: „În interiorul incintei sacre, lumea profană este depăşită. Această posibilitate de transcendere este exprimată, la nivel de cultură mai arhaică, prin diferite imagini ale unei deschideri…" În textul eminescian,

deschiderea spre astral, adică spre sacru, este dată de tablourile – „nimerită zugrăvire" – ale mitologiei şi credinţei strămoşilor noştri. Coroborând imaginea „monastirei lunei" şi ideatica pe care aceasta o incumbă, cu personificarea lunii, putem concluziona că descrierea realizată este aceea a unei **zeiţe**, care este surprinsă în săvârşirea unui ritual sacramental. Aşa putem motiva repetarea verbului „a trece" în prima strofă citată. Istoricii au ajuns la concluzia că geto-dacii aveau şi o divinitate feminină – Bendis –, zeiţa Lunii, a pădurilor şi a vrăjilor, menţionată în scrierile lui Herodot şi Strabon, corespondenta Artemidei (la greci) şi a Dianei (la romani). Despre existenţa acestei divinităţi, dr. Naopleon Săvescu preciza în articolul **Noi nu suntem urmaşii Romei** (din revista **Dacia magazin**, ianuarie 2004, p. 5) următoarele: „La Costeşti a fost descoperit un cap al zeiţei, iar la Sarmisegetusa săpăturile au scos la iveală un medalion de lut ars (10 cm. în diametru şi 1,5 cm. În grosime), având un bust al zeiţei cu tolba de săgeţi pe umăr (ca zeiţa Diana, la romani – n. n.); de asemenea, la Piatra Roşie s-a descoperit bustul ei din bronz, înalt de 14,7 cm. şi lat de 13 cm." În strofele citate, am putut remarca şi portretistica lunii-zeiţe (pe care am identificat-o ca fiind Bendis). Poetul completează aici portretul „zânei Daciei", după ce într-o strofă anterioară ilustrase, la nivel imagistic, frumuseţea de sorginte astrală a acesteia: „Haina lungă şi albastră e cusută numai-n stele/ Iară albii sâni de neauă strălucesc, cu de mărgele/ Şi mărgăritare salbă, pe un fir de aur prins; / Părul-i lung de aur galben e-mpletit în cozi pe spate, / Ochii ei căprii se uită la cerescu-i mândru frate/ Şi de melancolici gânduri al ei suflet e cuprins." Dacă haina **zânei** are, în descriere, elemente ale astralului, podoabele sunt ca cele ale unei prinţese din lumea profană. Mai mult chiar, fizionomia acesteia este aidoma **etalonului de frumuseţe feminină**, căci în lirica lui Eminescu, femeia iubită are părul de aur.

De asemenea, în acest poem găsim informaţii atât despre fizionomia, cât şi despre spiritualitatea zeilor Daciei: „Şi pe negre stânci trunchiate stau ca-n tron în verdea lume/ Şi din cupe beau aurora cu de neguri albe spume, / (…) // Câteodată-un corn de aur ei răsună-n depărtare, / Trezind sufletul pădurii, codrilor adânci cântare, / Cheamă caii lor ce-aleargă cu-a lor coame-mflate-n vânt, / (…) Şi pe ei zeii încalic străbătând pe întrecute/ Al codrilor nalt întuneric…"; „Şi ca zugrăviţi stau zeii în lumina cea de soare/ Părul lor cel alb luceşte, barba-n brâu li curge mare, / Creţii buzei lor să numeri poţi în aerul cel clar. / Hainele întunecate albe par în strălucire". Din versurile citate, se poate lesne observa pe de o parte că fizionomia şi habitudinile zeilor sunt asemănătoare geto-dacilor, iar pe de altă parte relaţia osmotică între sacru şi profan. Aspectul acesta este detaliat în secvenţele din care transpare o faună şi o botanică sacralizate. Semnul distinctiv apare pe fruntea zimbrilor „miruiţi" de Lună – „zâna Daciei" – aşa cum o consideră poetul: „Iară luna (…) // Înainte de plecare – ea, doinind din frunză, cheamă/ Zimbrii codrilor cei vecinici, li desmiardă sura coamă, / Li îndoaie a lor coarne, pe grumaz îi bate lin/ Şi pe frunţi ea îi sărută, de rămân steme pe ele" (s. n.).

Bendis

Fitonimia, ca şi hidrologia sunt prezentate în aceeaşi tonalitate: tabloul în care planul real glisează în fabulos, tutelat de lună, relevă înclinaţia spre pictural a poetului: „Acolo sunt lacuri limpezi, runele în a lor fire, / De-a grădinilor roze tăinuită oglindire, / Şi din curtea argintie zorile râzânde ies, / Haine verzi şi transparente coprind membrele rozalbe/ Şi în lac ele aruncă roze cu mânuţe albe". Vegetalul, având multe dintre corespondentele celui real, se manifestă ca unul grandios – trăsătură specifică fabulosului romantic –, într-o temporalitate excesiv dilatată, inerentă raiului – „a zeilor împărăţie": „Ai grădinii arbori mândri cu întunecatul verde/ Conjuraţi ş-acoperiţi-s cu iederă ce-n vârf se pierde; / Mişcând florile ei albe – flamuri cu-nfloriţii creţi – / Şi în muri de frunzi lucide, şi în scări de flori pendente/ Şi în poduri legănate de zefire somnolente – / Dintr-un arbore într-altul iedera trece măreţ. // Spânzură din ramuri multe viţele cele de vie, / Struguri vineţi şi cu brumă, poamă albă aurie, / Şi albine roitoare luminoasă miere sug; / Caii lunei albi ca neaua storc cu gura must din struguri/ Şi la vinul ce-i îmbată pasc mirositorii ruguri/ Şi în sara cea eternă veseli nechezând ei fug." Printre zeităţile geto-dacilor, cercetătorii menţionează şi un zeu al

soarelui, protector al vegetației, vindecător şi vraci, al cărui cult este atestat la traci încă din epoca bronzului. De asemenea, tracii din Sudul Dunării mai sărbătoreau şi pe Zeul Viței-de-Vie, patronul băuturii amețitoare, preluat de greci, cunoscut sub numele de Bachus. Nu numai vița de vie era planta favorită a Zeului, ci şi iedera. Frunzele acestei plante, mestecate de adoratori, produceau o stare de beție, ba chiar o stare temporară de nebunie, mânie. Astfel nu e de mirare faptul că cea mai populară sărbătoare a traco-geților era dedicată Zeului Viței-de-Vie, toamna, la culesul viilor şi la storsul strugurilor. Ea avea loc în fiecare an (unii cercetători susțin că ea ar fi avut loc la trei ani). Când vinul fierbea, noaptea avea loc petrecerea propriu-zisă, la lumina torțelor, cu multă risipă din această licoare, petrecerea ținând până în zori.

*

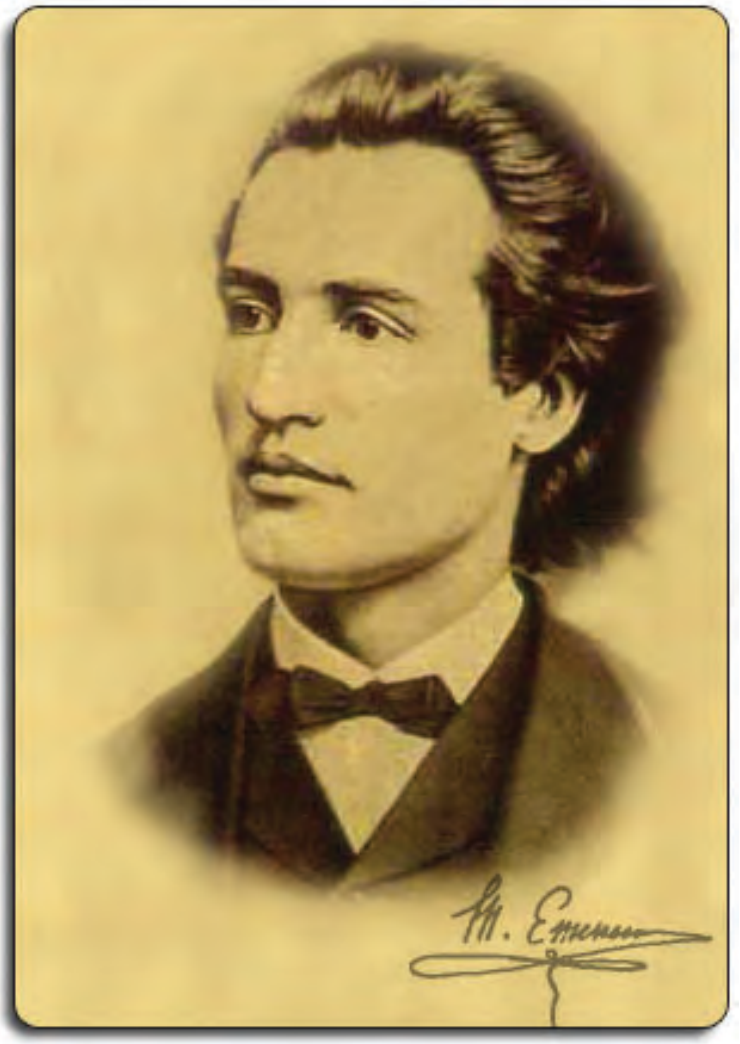

Un loc aparte în poemul **Memento mori** îl ocupă strofele dedicate spiritualității supreme – Zamolxis. În descrierea fizionomiei şi a vestimentației acestuia, detectăm referiri la o meteorologie de excepție, precum şi la elemente ale astralului: „Şi Zamolx, cu uraganul cel bătrân, pe drum de nouri, / Mişcă caii lui de fulger şi-a lui car (…) // Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare, / Pletele-n furtună – mflate, albe ard ca o ninsoare, / Colțuroasa lui coroană e ca fulger, împietrit, / Împletit cu stele-albastre. Răsturnat în car cu rune/ Cu-a lui mân-arată drumul la oştirile-i bătrâne…” Reținem mai întâi că imaginea din primele două versuri citate face aluzie mai degrabă la un alt zeu geto-dac, amintit de Herodot – e vorba de Gebeleisis, pe care Mircea Eliade îl considera „zeu al furtunii sau mai degrabă un vechi zeu al cerului”.[14] O interpretare apropiată o dă şi dr. Napoleon Săvescu, în articolul mai sus menționat, notând: „Gebeleizis sau Nebeleizis era divinitatea supremă a tracilor, fulgerul fiind una dintre armele pe care acesta le folosea. El era reprezentat ca un bărbat chipeş, uneori cu barbă. Gebeleizis provoca tunetele şi fulgerele. În unele reprezentări, acesta apare aşezat pe tron, iar în altele, în chip de călăreț, având în mâna stângă un arc; un şarpe coboară spre capul calului. (…) Acest zeu este stăpânul cerului şi al pământului, patronul aristocrației militare; el ar putea avea însă atribute uraniene, solare.” (În revista **Dacia magazin**, ianuarie 2004, p. 4). Imaginea aceasta este apropiată de reprezentările creştine, pe icoane, ale Sfântului Ilie. Următoarele două versuri surprind înfățişarea unui mag – albul pletelor fiind elocvent. O asemenea interpretare o dă şi Mircea Eliade, care notează: „În noua etapă a religiei geto-dacilor, aceea despre care ne prezintă informații Posidonius şi Strabon, caracterul lui Zamolxis se arată sensibil modificat. Există, mai întâi, identificare **zeului Zamolxis** cu **marele-preot**, care a sfârşit prin a fi divinizat cu acelaşi nume.” [15] Ultimele trei versuri, pe care le-am citat aduc în prim plan chipul unui rege-zeu al războiului. Sunt trei ipostaze inedite, sub care Eminescu ni-l prezintă pe Zamolxis. La apariția lui, în poem, munții îi recunosc atotputernicia: „Munții lungi îşi clatin codrii cei antici, şi-n răsunare/ Prăvălesc de stânci căciule, salutând întunecat”. Semnul de reverență amintește de unul similar al elementelor naturii, la apariția „marei fantome”, din poemul **Umbra lui Mircea. La Cozia**: „Râul înapoi se trage, munții vârful îşi clătesc”.

Credem că pasiunea lui Eminescu pentru istoria neamului străvechi al geto-cacilor, de care amintește istoricul literar Dimitrie Murărașu în cartea sa **Mihai Eminescu. Viața şi opera** (1983), prin aprofundarea scrierilor istorice ale lui Herodot şi Strabon, se vădeşte deplin în poemul **Memento mori** – ceea ce am încercat noi să evidențiem.

Declarație politică

Sarmisegetusa Regia – un semn al neglijării trecutului

Stimată Doamnă Președintă,
Doamnelor și Domnilor colegi

Vin astăzi în fața dumneavoastră pentru a susține următoarea declarație politică: Sarmisegetusa Regia – un semn al neglijării trecutului.

Interesul oamenilor din timpurile actuale în a trăi clipa, în a fi doar pentru prezent, fără a ține cont de importanța trecutului, prin cunoașterea acestuia și valorificarea pentru prezent și viitor, denotă inconștiență, fiind nefiresc și păgubitor pentru poporul român.

Îmi dau seama că pentru mulți verbul „a avea" are un singur sens, acela de a poseda, de a deține bogății.

Există însă suficient de mulți, păcat însă că nu printre cei cu putere de decizie, care gândesc altfel. Acestora le pasă și de trecut, le pasă și de bogăția lăsată, de istoria neamului românesc.

O astfel de bogăție este ceea ce o bună parte dintre noi o numesc inima Daciei – Sarmisegetusa Regia. Aceasta, alături de alte cetăți dacice din Munții Orăștiei, chiar dacă sunt înscrise în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, cod 906/1999, sunt lăsate de izbelişte, pe mâna răufăcătorilor, a hoților de aur, a iresponsabililor de tot felul care distrug și patrimoniul ce a mai rămas, făcându-i pe strămbunii noștri „să se întoarcă în mormânt".

Inima Daciei bate cu tristețe, bate îndurerată, că în afară de vorbe și promisiuni frumoase, încercări sporadice și deşarte, nimic important nu se întâmplă.

Tone de hârtie reglementează o serie de măsuri speciale de protecție. Care este valoarea lor când nimic important nu se întâmplă?

Inima Daciei continuă să plângă. Din această comoară, care pusă în valoare ar fi de neprețuit, s-au luat valori importante pe căi ilegale.

Au fost încercări legislative pentru reglementarea situației în 2007, 2008 și 2009 respinse de Camera Deputaților la data de 18.06.2008, 15.10.2008 și 17.03.2009.

Unul dintre motive a fost lipsa fondurilor. Nu cred că așa zisa lipsă de fonduri, ori nepriceperea unora sau neimplicarea altora, trebuie să lase loc tendinței de a şterge memoria unui popor, mai ales când ea este susținută de o așa bogăție materială ca Cetățile Dacice din Munții Orăștiei.

Sunt atâtea lucruri care nu se fac cunoscute despre daci. Pentru daci sufletul mortului se ridică la cer sub formă de pasăre, pentru noi, cei de azi, oare mai contează? Cetățile rămân mărturie e existenței unui popor care a putut gândi atât de frumos, atât de extraordinar.

Cu toate acestea Sarmisegetusa este la pământ, batjocorită și jefuită. Neimplicarea completă și eficientă a clasei politice pe de o parte și a altora pe de altă parte, în gestionarea cetăților, face din complexul fortificat din Munții Șurianu un copil al nimănui, pasat prin intermediul hârtiilor de la o moașă la alta, pentru ca în final copilul de suflet al națiunii daco-române să rămână cu buricul netăiat, într-o formă penibilă.

Stimați colegi și colege membrii ai Parlamentului, dragi români,

Sper ca aceste rânduri să vă atragă atenția și asupra acestui loc sacru – Sarmisegetusa Regia.

Sper de asemenea ca noile eforturi care se vor derula în viitorul apropiat să aibă o susținere mai importantă din partea dumneavoastră.

Mai sper că dorința Consiliului Județean Hunedoara de a se implica activ în problema Cetăților Dacice din Munții Orăștiei, privind susținerea în bună măsură a părții financiare și de gestionare, să ne dea forța necesară pentru a pune capăt acestei stări de fapt.

Cred în succesul forței unite a acestei națiuni astfel încât inima Daciei – Sarmisegetusa Regia – să bată cu putere, cu mândrie și în folosul poporului român.

DEPUTAT PD-L,
Iosif Veniamin Blaga
08.09.2009